

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterthesis

De invloed van bedrijfskenmerken op de auditfee

Seher Baskale

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen, afstudeerrichting accountancy en financiering

PROMOTOR :

Prof. dr. Maarten CORTEN

BEGELEIDER :

Mevrouw Maren FORIER

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be
Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2021
2022

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de toegepaste economische
wetenschappen

Masterthesis

De invloed van bedrijfskenmerken op de auditfee

Seher Baskale

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen,
afstudeerrichting accountancy en financiering

PROMOTOR :

Prof. dr. Maarten CORTEN

BEGELEIDER :

Mevrouw Maren FORIER

Woord vooraf

Deze masterproef vormt de afsluiting van mijn opleiding in de toegepaste economische wetenschappen, afstudeerrichting accountancy en financiering aan de Universiteit Hasselt. Dankzij deze masterproef kreeg ik de mogelijkheid om onderzoek uit te voeren naar de invloed van familiale bedrijfskenmerken op de audit fee. Gedurende dit onderzoek heb ik meer inzicht gekregen in de praktijk door zowel een literatuurstudie als een kwantitatief onderzoek uit te voeren. Het was een zeer interessante uitdaging om deze masterproef goed af te ronden. Graag wil ik nog enkele personen bedanken die hebben bijgedragen tot de goede afloop van deze masterproef.

Allereerst zou ik graag mijn promotor, Prof. Dr. Maarten Corten, en mijn begeleidster, Maren Forier, willen bedanken voor hun uitstekende begeleiding, feedback en hulp gedurende dit proces. Zij hebben enorm veel bijgedragen aan de kwaliteit van deze masterproef. In het bijzonder zou ik hun ook willen bedanken voor de getoonde flexibiliteit, rekening houdende met mijn statuut als werkstudent. Daarnaast wil ik ook mijn familie en vrienden bedanken voor de steun en motivatie die zij mij hebben gegeven tijdens dit proces en mijn hele opleiding aan de Universiteit Hasselt.

Ik hoop van harte dat mijn uitgevoerde onderzoek verrijkend is en wens u veel plezier bij het lezen van deze masterproef.

Samenvatting

De financiële staten van ondernemingen zijn een cruciaal bron van informatie voor verschillende stakeholders. Stakeholders nemen namelijk economische en financiële beslissingen op basis van de jaarrekening waarin de financiële staten van een onderneming worden weergegeven. Het is daarom van belang dat de financiële informatie, die aan belanghebbenden wordt verstrekt, gecontroleerd wordt op juistheid en betrouwbaarheid. Vandaar dat een externe audit wordt uitgevoerd waarbij de externe auditor op een objectieve en onafhankelijke manier de correctheid controleert van de jaarrekening die opgesteld wordt door ondernemingen zelf. Op die manier heeft de externe auditor als doel het verschaffen van een onafhankelijk oordeel aan de stakeholders over de juistheid en betrouwbaarheid van de financiële staten. De vergoeding die de externe auditors voor deze geleverde controlewerkzaamheden krijgen, wordt ook wel de audit fee genoemd.

Eerder onderzoek omtrent de audit fee richtte zich op verschillende determinanten van ondernemingen die een invloed hebben op de audit fee. De hoogte van de audit fee wordt beschouwd als een maatstaf voor het niveau van de geleverde auditinspanning en auditwerkzaamheden. Uit de literatuur is gebleken dat zowel de ondernemingen als de auditkantoren zich baseren op verschillende kenmerken voor het bepalen van de audit fee. Hoewel de studies in de literatuur nuttige inzichten verschaffen over de determinanten van de audit fee, zijn deze determinanten voornamelijk onderzocht in niet – familiale ondernemingen. Echter is er aldus in de auditliteratuur nog een grote leemte over welke elementen de hoogte van de audit fee in familiale ondernemingen bepalen. Familiale ondernemingen zijn wereldwijd de meest voorkomende ondernemingen en hebben een belangrijke rol in de wereldeconomie. Desondanks is er vandaag nog weinig onderzoek uitgevoerd naar de determinanten van familiale ondernemingen die een invloed hebben op de audit fee. Lange tijd was de academische literatuur over het algemeen overtuigd dat het uitvoeren van de externe audit niet zinvol werd geacht voor familiale ondernemingen. Er werd gesteld dat de belangen van familieleden nauw op elkaar zijn afgestemd aangezien ze een gevoel van betrokkenheid en verantwoordelijkheid hebben met het familiegevoel als kernwaarde. Zo werd geacht dat familiale eigenaars effectieve financiële beslissingen nemen zonder de belangen van de stakeholders hierbij te schaden. Ook werd gesteld dat de familieleden meestal rechtstreeks toegang hebben tot nodige informatie waardoor de financiële staten minder belangrijk geacht werden. Hierdoor had de externe auditor traditioneel een kleine veronderstelde rol omdat er geen nood was aan controle van de financiële staten. Tegenwoordig tonen onderzoekers echter aan dat de rol van een externe auditor binnen familiale ondernemingen weldegelijk waardevol blijkt te zijn omdat ze meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren onder andere door het ontstaan van problemen tussen familieleden, familieleden en niet-familieleden, aandeelhouders. Zo kunnen bijvoorbeeld problemen tussen familieleden ontstaan wanneer sommige familieleden alleen eigendom en andere familieleden zowel eigendoms- als managementrechten hebben. Familieleden met zowel eigendoms- als managementrechten kunnen misbruik maken van hun macht en status binnen de onderneming door beslissingen te nemen ten koste van andere familieleden. In dit geval kunnen tegengestelde belangen optreden waardoor problemen ontstaan tussen familieleden. Vandaag de dag worden deze problemen in de literatuur sterk benadrukt. Deze problemen binnen familiale ondernemingen zouden een grote invloed kunnen hebben op het auditrisico. De externe auditors krijgen een belangrijke rol binnen familiale ondernemingen aangezien ze meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren, wat aldus

een impact zal hebben op de audit fee. Dit maakt onderzoek naar de determinanten van de audit fee binnen familiale ondernemingen relevant.

Met deze masterproef wordt getracht om de familiale determinanten die mogelijks een invloed hebben op de audit fee te verkennen met behulp van een kwantitatieve studie. Op deze manier tracht dit onderzoek bijdrage te doen aan de auditliteratuur en minstens gedeeltelijk de leemte in de literatuur in te vullen. Hiervoor werden vier familiale determinanten in beschouwing genomen, namelijk het type van de CEO, de generatiefase, betrokkenheid in het management en familiale eigendom. Voor elke determinant werd bijgevolg onderzocht of ze de audit fee beïnvloeden met behulp van regressieanalyses. De data werden verzameld aan de hand van een vragenlijst, uitgestuurd naar 367 Belgische familiale ondernemingen, waarvan de antwoorden van 244 bruikbare familiale ondernemingen onderzocht werden.

De empirische resultaten toonden aan dat het hebben van een familiale CEO een significant negatieve invloed heeft op de audit fee, wat in tegenstelling was met de gestelde hypothese in dit onderzoek. Er werd in dit onderzoek namelijk verwacht dat het hebben van een niet – familiale CEO eerder zal resulteren in een lagere audit fee. Een niet-familiale CEO werd geacht de onderneming op een meer professionele manier te besturen als gevolg van zijn/haar kennis, competentie en onafhankelijkheid. Dit zou aldus de boekhoudkundige processen en interne controles verbeteren waardoor het werk voor de externe auditor zou verminderen, en er bijgevolg een lagere audit fee dient betaald te worden. Desondanks toonden de resultaten dat een familiale CEO zal leiden tot een lagere audit fee. Dit kan grotendeels verklaard worden doordat de familiale CEO's een langetermijnvisie hebben. Ze hechten belang aan de reputatie en succes van de familiale onderneming aangezien ze de onderneming op een gezonde manier willen nalaten aan de volgende generatie. Hierdoor zullen de auditrisico's beperkt worden waardoor ze minder auditwerkzaamheden zullen uitvoeren en bijgevolg een lagere audit fee zal verrekend worden. Verder toonden de resultaten aan dat een hoge betrokkenheid van familieleden in het management zal leiden tot een lagere audit fee. De resultaten waren in lijn met de verwachtingen en aldus de gestelde hypothese in dit onderzoek. Er werd namelijk gesteld dat de betrokkenheid van familieleden zal leiden tot een sterkere band tussen familie-eigenaren en managers wegens een nauwere afstemming van belangen. Hierdoor zal het auditrisico verminderen waardoor een lagere audit fee zal aangerekend worden door de externe auditor. Echter kon deze veronderstelling enkel partieel bevestigd worden in dit onderzoek aangezien de onafhankelijke variabele niet significant bleek in het algemeen regressiemodel waarbij alle onafhankelijke variabelen samen opgenomen werden. Ten slotte bleek uit de resultaten dat de generatiefase en familiale eigendom niet significant zijn in de regressiemodellen, waardoor er in dit onderzoek geen empirische bevestiging is gevonden van een eventueel effect van deze determinanten op de audit fee.

Deze bevindingen kunnen eerst en vooral belangrijke implicaties hebben voor de praktijk, aangezien de academische literatuur aangeeft dat vandaag de dag meer en meer externe auditors een belangrijk rol spelen binnen familiale ondernemingen. Zo hebben de bevindingen van dit onderzoek implicaties voor auditors. Het is namelijk van belang dat auditors rekening moeten houden met verschillende determinanten van familiale ondernemingen aangezien ze mogelijk een invloed hebben op het auditrisico. Bovendien moeten familiale ondernemingen zelf ook voorzichtig zijn hoe ze zich

profileren naar de auditors toe omdat hun kenmerken een invloed hebben bij het bepalen van de audit fee. Verder tracht dit onderzoek bij te dragen aan de bestaande literatuur. Zoals eerder aangehaald is er binnen de auditliteratuur nauwelijks onderzoek gedaan naar de kenmerken van familiale ondernemingen die een invloed hebben op de audit fee. Het uitvoeren van dit onderzoek is relevant voor het onderzoeksdomein van de audit binnen familiale ondernemingen. Dit onderzoek zet met name een stap in de richting van het dichten van een leemte in de bestaande literatuur rond de bepaling van de audit fee in familiale ondernemingen. Op die manier zal deze masterproef inzichten bieden die gebruikt kunnen worden in de academische auditliteratuur betreft familiale ondernemingen.

Hoewel deze masterproef met de gevonden bevindingen een meerwaarde zal hebben voor de bestaande literatuur en interessante implicaties heeft voor de praktijk, heeft deze masterproef toch enkele beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek. Een eerste beperking is de beperkte omvang van het onderzoek. In dit onderzoek werden enkel data van Belgische familiale ondernemingen onderzocht waardoor rekening gehouden moet worden met veralgemeenbaarheid. Hoewel de resultaten in andere landen wellicht gelijkaardig zullen zijn, aangezien relaties tussen familieleden over het algemeen gelijkaardig zijn, is verder onderzoek toch aanbevolen om de auditliteratuur aan te vullen. Een tweede beperking betreft het jaartal van de dataverzameling. In dit onderzoek werd gebruik gemaakt van een vragenlijst die opgesteld was in 2014. Een interessante aanbeveling voor verder onderzoek is aldus onderzoek uitvoeren met de meest recente gegevens omtrent familiale determinanten. Verder zouden auditkantoren ook betrokken kunnen worden in toekomstig onderzoek om betere inzichten te verkrijgen welke familiale determinanten een invloed hebben op de audit fee. Zo kunnen de externe auditors hun bevindingen meedelen over de controlewerkzaamheden die ze uitvoeren bij familiale ondernemingen en welke moeilijkheden of auditrisico's ze ondervinden bij de uitvoering van de audit. Ten slotte is sterk aanbevolen om verder onderzoek te doen naar andere familiale determinanten die mogelijk een invloed zouden kunnen hebben op de audit fee, zoals corporate governance mechanismen waaronder de betrokkenheid van familieleden in de raad van bestuur.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. Introductie	9
2. Literatuurstudie	11
2.1 De externe audit	11
2.2 De audit fee.....	13
2.2.1 Determinanten van de geauditeerde onderneming.....	14
2.2.2 Determinanten van het auditkantoor	15
2.3 Familiale ondernemingen.....	17
2.3.1 Determinanten van de audit fee	19
3. Methodologie.....	25
3.1 Data	25
3.2 Variabelen	25
3.2.1 Afhankelijke variabelen	25
3.2.2 Onafhankelijke variabelen	25
3.2.3 Controlevariabelen	25
3.3 Regressiemodellen.....	28
4. Resultaten	29
4.1 Beschrijvende statistieken	29
4.2 Correlatieanalyse.....	31
4.3 Regressieresultaten	33
4.4 Additionele analyses	37
5. Conclusie	39
5.1 Terugkoppeling literatuur en discussie resultaten	39
5.2 Bijdrage	40
5.3 Beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek	41
6. Referenties.....	43

1. Introductie

De externe audit heeft een cruciale rol bij de analyse en validatie van de financiële situatie van ondernemingen die weergegeven wordt in de jaarrekening. De jaarrekening wordt geraadpleegd door verschillende stakeholders die op basis van dit document economische en financiële beslissingen nemen (Debreceeny & Gray, 1999; Balkaran, 2008). Echter wordt de jaarrekening opgesteld door de onderneming zelf waardoor er een kans bestaat dat de financiële cijfers gemanipuleerd worden door het management om er persoonlijk voordeel uit te halen. Managers kunnen bijvoorbeeld de cijfers wijzigen om de onderneming winstgevender te laten lijken dan ze in werkelijkheid is (Johnstone, Gramling, & Rittenberg, 2013). Het is daarom van belang dat de geraadpleegde financiële informatie een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Vandaar dat een externe audit wordt uitgevoerd waarin de externe auditors op een objectieve en onafhankelijke manier de correctheid van de financiële informatie garanderen (Colbert & Jahera, 1988; Yuniarti, 2011).

De vergoeding die de externe auditor verkrijgt voor het leveren van auditwerkzaamheden wordt de audit fee genoemd (Chung & Kallapur 2003). Op de auditmarkt is er geen sprake van een vastgesteld evenwichtsprijs omdat de audit fee afhankelijk is van heel wat factoren die een invloed hebben op de uitvoering van de auditdiensten. De hoogte van de audit fee wordt beschouwd als een maatstaf voor het niveau van de geleverde auditinspanning en auditwerkzaamheden (Hay, Knechel & Wong, 2006). Uit de literatuur is gebleken dat zowel de ondernemingen als de auditkantoren zich baseren op verschillende kenmerken voor het bepalen van de audit fee. Zo geven Velte en Stiglbauer (2012) aan dat de keuze voor één van de Big Four kantoren geassocieerd is met een hogere controlekwaliteit omwille van hun sterke reputatie. De auditkwaliteit geleverd door een Big Four kantoor zal de bedrijfswaarde op de kapitaalmarkt positief beïnvloeden waardoor ondernemingen geneigd zijn om meer te betalen voor auditdiensten (Rama & Read, 2006). Daarnaast zullen auditkantoren hogere vergoedingen aanrekenen aan ondernemingen met een grote omvang en ondernemingen met complexe ondernemingsactiviteiten (Ahmed & Goyal, 2005; El-Gammal, 2012; Eshleman & Guo, 2014). Auditkantoren zullen daarnaast ook meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren bij ondernemingen met een hoog risico, aangezien de externe auditor hier meer tijd moet besteden aan het uitvoeren van de audit. Hierdoor wordt het niveau van de audit fee die ze aanrekenen voor de auditwerkzaamheden hoger. Op de auditmarkt zijn er dus verschillende belangrijke determinanten langs de vraag- en aanbodzijde die de hoogte van de audit fee beïnvloeden (Hay et al., 2006; Pong & Whittington, 1994; Choi, Kim, & Zang, 2010; Widmann, Follert, & Wolz, 2021).

In voorgaande onderzoeken werden de verschillende kenmerken die een invloed hebben op de audit fee over het algemeen uitgebreid besproken. Echter werd ondanks de gevonden determinanten van de audit fee nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de kenmerken van familiale ondernemingen die een invloed hebben op de hoogte van de audit fee. Familiale ondernemingen vormen de meerderheid van alle ondernemingen en spelen een belangrijk rol in de wereldeconomie (Ali & Lesage, 2014). Ondanks hun groot belang in de wereldeconomie hebben familiale ondernemingen relatief weinig aandacht gekregen in de academische literatuur aangezien traditioneel de externe auditor een kleine veronderstelde rol had binnen familiale ondernemingen. Lange tijd was de academische literatuur over het algemeen overtuigd dat het uitvoeren van de externe audit niet zinvol werd geacht voor

familiale ondernemingen. Er werd gesteld dat familieleden een gevoel van betrokkenheid en verantwoordelijkheid hebben met het familiegevoel als kernwaarde. Hierdoor werd traditioneel benadrukt dat de managers intrinsiek geneigd zijn om de belangen van eigenaren na te streven waardoor belangen van managers en eigenaren op één lijn worden gebracht. Zo werd geacht dat familiale eigenaars effectieve financiële beslissingen nemen zonder de belangen van de stakeholders hierbij te schaden. Ook werd gesteld dat de familieleden meestal rechtstreeks toegang hebben tot nodige informatie waardoor de financiële staten minder belangrijk geacht werden (Fama & Jensen, 1983; Jensen & Meckling, 1976). Tegenwoordig tonen onderzoekers echter aan dat de rol van een externe auditor binnen familiale ondernemingen weldegelijk waardevol blijkt te zijn omdat ze meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren onder andere door het ontstaan van problemen tussen familieleden, familieleden en niet-familieleden, en aandeelhouders. Deze problemen binnen familiale ondernemingen zouden een grote invloed kunnen hebben op het auditrisico. De externe auditors krijgen een belangrijke rol binnen familiale ondernemingen aangezien ze meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren, wat aldus een impact zal hebben op de audit fee. (Schierstedt & Corten, 2021; Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004; Homaymoon & Hakimzadeh, 2017; Shiri, Salehi, Abbasi & Farhangdoust, 2018). Hoewel het belang van de externe audit binnen familiale ondernemingen geacht wordt, is er nauwelijks onderzoek gedaan naar de familiale determinanten die mogelijk een invloed hebben op de audit fee. Om deze leemte in de huidige literatuur op te vullen, zal er in deze masterproef empirisch onderzocht worden welke invloed de kenmerken van familiale ondernemingen op de audit fee heeft. Hiervoor werd de volgende onderzoeksvraag opgesteld: 'Wat is de invloed van familiale kenmerken op de audit fee?'

2. Literatuurstudie

2.1 De externe audit

Over het algemeen wordt de financiële audit gedefinieerd als een objectieve, onafhankelijke en wettelijke controle van de financiële overzichten (i.e. de jaarrekening) van een onderneming. Het proces van controleren en evalueren van de financiële overzichten wordt uitgevoerd door een onafhankelijk persoon om er zeker van te zijn dat de financiële verklaringen van de onderneming juist en volledig zijn (Branson, Breesch & Hardies, 2017).

Volgens artikel 141 van het Wetboek van vennootschappen en verenigingen (hierna: WVV) zijn nagenoeg alle Belgische ondernemingen verplicht jaarlijks hun jaarrekening neer te leggen bij de Nationale Bank van België. Slechts een aantal categorieën van ondernemingen vallen niet onder deze verplichting waardoor ze geen jaarrekening moeten publiceren. De jaarrekening bestaat uit een balans, een resultatenrekening en een toelichting (NBB, 2022). De jaarrekening is opgesteld op basis van gegevens van transacties die in de onderneming hebben plaatsgevonden. De gegevens die worden weergegeven in de jaarrekening zijn een cruciale bron van informatie voor de belanghebbenden (i.e. de stakeholders) van de onderneming. Ondernemingen hebben verschillende belanghebbenden zoals investeerders, beleggers, aandeelhouders, schuldeisers en andere ondernemingen (Balkaran, 2008). De beslissingen die deze belanghebbenden nemen zijn gebaseerd op de gegevens die weergegeven worden in de jaarrekening. De jaarrekening wordt namelijk geraadpleegd door deze belanghebbenden om inzicht te krijgen in de financiële toestand en continuïteit van de onderneming (Debreceeny & Gray, 1999). Echter kan de jaarrekening fouten bevatten door gebrek aan kennis van de medewerkers en/of opzettelijke fouten. Door te zorgen voor een goede controle van de jaarrekening, kunnen deze fouten vermeden worden (Yuniarti, 2011). Vandaar worden externe auditors aangesteld om de externe audit uit te voeren op de cijfers van de onderneming. De externe auditors zijn volledig onafhankelijk van de bedrijfsleiding en zijn verantwoordelijk voor het feit dat de jaarrekening een getrouw beeld dient te geven van het vermogen, de financiële positie en het resultaat van de onderneming. Wanneer de bedrijfsleiding de jaarrekening opmaakt, beweert ze impliciet dat deze getrouw is. De externe auditors controleren echter de jaarrekening door controle-informatie te verzamelen ter bevestiging van deze managementbewering (Colbert & Jahera, 1988). De externe auditors trachten de onderliggende transacties die aan de basis liggen van de jaarrekening te toetsen. Hierbij controleren ze of de overzichten van de onderneming in overeenstemming zijn met de algemeen aanvaarde boekhoudprincipes. Ook gaan de externe auditors na of de financiële positie van de ondernemingen eerlijk wordt weergegeven en of de bedrijfsresultaten voor een bepaalde periode correct worden gerapporteerd (Balkaran, 2008; Pickett, 2005).

De audit van de jaarrekening is verplicht voor grote ondernemingen en niet voor kleine ondernemingen in de zin van artikel 15 WVV tenzij deze kleine ondernemingen beursgenoteerd zijn of als het gaat over een organisatie van openbaar belang. Een grote onderneming wordt volgens artikel 15 WVV bepaald aan de hand van onderstaande groottecriteria. Wanneer een onderneming minstens twee van de drie criteria overschrijdt, wordt ze aanzien als groot:

- Jaargemiddelde van het aantal werknemers: 50;

- Jaaromzet (exclusief btw): 9.000.000 euro;
- Balanstotaal: 4.500.000 euro.

Volgens de algemeen aanvaarde normen van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren zijn de grote ondernemingen verplicht om een externe auditor te benoemen die elk jaar de kwaliteit en betrouwbaarheid van de jaarrekening objectief controleert (IBR, 2017). De externe auditors moeten beschikken over voldoende boekhoudkennis zodat ze de economische en financiële transacties in de jaarrekening kunnen analyseren (Balkaran, 2008). Het oordeel van de externe auditor over de jaarrekening is van belang voor de reputatie en het succes van ondernemingen. Dankzij de externe audit van de jaarrekening kunnen alle gebruikers van de jaarrekening met gerustheid de financiële overzichten van de onderneming raadplegen (Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004). De externe auditors zijn dus zowel voor de ondernemingen als de externe gebruikers van de jaarrekening belangrijk (Causholli, Martinis, Hay & Knechel, 2010).

Het belang van externe auditors is enorm toegenomen na een aantal bedrijfsschandalen in het verleden. Dit omdat ze de reputatie van de boekhoudkundige beroepen en financiële verslaggeving hebben aangetast. In de literatuur wordt hierbij voornamelijk de nadruk gelegd op het bedrijfsschandaal van Enron (Asthana, Balsam & Kim, 2009; Cullinan, 2004). Door misleidende boekhoudtechnieken was Enron in staat de financiële gegevens van de onderneming beter voorstellen aan zijn investeerders en aandeelhouders dan het in werkelijkheid is. Enron presenteerde oneerlijke financiële gegevens door hun schulden en verliezen te verbergen. Ook was de externe auditor van Enron, Arthur Andersen, betrokken bij Enron's boekhoudkundige fraude. Naast het goedkeuren van de onjuiste financiële gegevens, verzoon en verborg de externe auditor de documenten die essentieel waren voor de financiële rapportering van Enron (Petrick & Scherer, 2003; Li, 2010). Het belang van het aanstellen van externe auditors met voldoende competentie en onafhankelijkheid werd sindsdien sterk benadrukt (Owusu & Bekoe, 2019).

In de wetenschappelijke literatuur wordt de rol van de externe auditor vanuit de agency theorie verklaard. Er bestaat een agency relatie tussen de managers en de aandeelhouders, waarbij de manager het recht heeft om te handelen in functie van de aandeelhouder (Siebels & zu Knyphausen-Aufseß, 2012). De agency theorie veronderstelt dat beide partijen voornamelijk uit eigenbelang zullen handelen (Jensen & Meckling, 1976; Jensen, 2005). Enerzijds zijn de aandeelhouders het meest geïnteresseerd in maximalisatie van hun aandeelhouderswaarde, anderzijds zullen de managers hun eigen verloning en reputatie centraal stellen. Door deze verschillen in belangen zullen de managers niet altijd in het belang van de aandeelhouders handelen (Nikkinen & Sahlström, 2004). De aandeelhouders zullen dit natuurlijk trachten te voorkomen door hen te controleren. De aandeelhouders kunnen echter onmogelijk een volledige controle uitoefenen op de acties van de managers. Dit komt doordat er sprake is van asymmetrische informatie, waarbij de managers meer en betere informatie hebben dan de aandeelhouders (Schierstedt & Corten, 2021). De managers kunnen de aandeelhouders immers bedriegen omdat de aandeelhouders niet over de nodige informatie en kennis beschikken. Asymmetrische informatie tussen de managers en de aandeelhouders kunnen deels verminderd worden door de ondernemingsresultaten kenbaar te maken aan de aandeelhouders. Op deze manier kunnen de aandeelhouders op basis van de cijfers de managers beter controleren. Nochtans wordt asymmetrische informatie niet helemaal opgelost

want ook het opstellen van de financiële resultaten gebeurt onder het toezicht van het management. De managers kunnen de neiging hebben om de ondernemingsresultaten beter of slechter voor te stellen dan ze in werkelijkheid zijn (Hill & Jones, 1992). Hierdoor is het aanstellen van een externe auditor belangrijk aangezien deze de juistheid van de financiële resultaten controleert. Op deze manier zullen de aandeelhouders een onafhankelijk oordeel over de ondernemingsresultaten en dus het functioneren van het management verkrijgen. De managers zullen zich voortaan gedragen in overeenstemming met de belangen van de aandeelhouders aangezien de financiële staten gecontroleerd worden door de externe auditors. Bovendien zullen de externe auditors zorgen voor een getrouw beeld van de jaarrekening waardoor de kwaliteit van de informatie verbetert die aan gebruikers van jaarrekeningen worden verstrekt. De agency theorie verklaart dus het belang van de externe auditors doordat ze de agency problemen en asymmetrische informatie tussen managers en eigenaars verkleinen (Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004; Jensen & Meckling, 1976).

2.2 De audit fee

De audit fee is de vergoeding die door de externe auditor van een onderneming in rekening wordt gebracht voor de uitgevoerde werkzaamheden bij het controleren van de jaarrekening. De audit fee wordt bepaald door de externe auditor voordat het auditproces wordt gestart (Choi, Kim & Zang, 2010). Het is van belang dat de audit fee een weerspiegeling is van de geleverde audit inspanningen zodat de onafhankelijkheid van de externe auditor niet wordt aangetast (Niemi, 2002). In de literatuur tonen enkele studies aan dat de externe auditors hun onafhankelijkheid kunnen verliezen bij een abnormaal hoge audit fee (DeAngelo 1981; DeFond, Raghunandan & Subramanyam, 2002; Chung & Kallapur 2003; Dye, 1991). De externe auditors kunnen namelijk beïnvloed worden door te hoge vergoedingen waardoor ze niet de nodige controlewerkzaamheden uitvoeren op managementniveau. Dit kan leiden tot een auditfaling waarbij de onafhankelijkheid van de externe auditors en het oordeel over het getrouw beeld van de jaarrekening worden aangetast, wat het geval was bij het bedrijfsschandaal van Enron. Evenwel tonen deze studies ook aan dat de externe auditors niet tegen te lage audit fees hun controlewerkzaamheden mogen uitvoeren (DeAngelo 1981; DeFond et al., 2002; Chung & Kallapur 2003; Dye, 1991). Wanneer de externe auditors te weinig vergoedingen krijgen voor hun geleverde werk, dan kan het zijn dat de externe auditors te weinig middelen hebben om hun werk grondig uit te voeren. Dit kan op zijn beurt ook leiden tot een auditfaling, omdat de externe auditors niet de nodige controlewerkzaamheden hebben kunnen uitvoeren. De vergoeding van de externe auditors dient dus correct te zijn, zodat ze alle nodige werkzaamheden voor de jaarrekeningcontrole in alle onafhankelijkheid kunnen uitvoeren. Zoals eerder aangehaald, zijn de externe auditors belangrijk voor ondernemingen. Echter moeten ze hun werk op voldoende en correcte wijze kunnen uitvoeren. Hierdoor is de hoogte van de audit fee van belang om auditfalingen te voorkomen (Causholli et al., 2010; Ahmed & Goyal, 2005; Owusu & Bekoe, 2019; El-Gammal, 2012; Heß & Stefani, 2012; Simunic 1980; Choi et al., 2010). Het is dus belangrijk om na te gaan welke determinanten een positief of negatief effect hebben op de audit fee. In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen determinanten van de geauditeerde onderneming en determinanten van het auditkantoor die een effect hebben op de hoogte van de audit fee. In de volgende paragrafen worden deze determinanten uitgebreid besproken.

2.2.1 Determinanten van de geauditeerde onderneming

De voornaamste determinanten van de geauditeerde onderneming zijn: de rol van interne auditors, grootte, complexiteit en risico.

Een eerste belangrijke determinant is de rol van de interne auditors binnen de geauditeerde onderneming. Een interne auditor is een medewerker van de onderneming die onafhankelijk en objectief de activiteiten van de organisatie evalueert. De rol van een interne auditor is het verzamelen van relevante en objectieve informatie over de onderneming (Calotă, 2008). Op basis van de verkregen informatie tracht de interne auditor het management op een objectieve wijze te beoordelen over de ondernemingsprocessen en de boekhouding. De interne auditor zal zijn bevindingen communiceren en aanbevelingen doen aan de onderneming voor verbeteringen van de activiteiten. Het hebben van een interne auditor kan het bedrijf helpen efficiënter worden en problemen identificeren (Felix, Gramling & Maletta, 2001). Bovendien kan het uitgevoerde werk van de interne auditor nuttig zijn voor de externe auditor. De externe auditor kan de bevindingen en de rapporten van de interne auditor gebruiken waardoor hij zelf minder controlewerkzaamheden moet uitvoeren. Ook kan de externe auditor profiteren van de ervaring en kennis van de interne auditor. Dit toont aan dat het werk van de interne auditor veel tijd bespaart bij de externe auditor wat zorgt voor een verlaging van de prijs van de audit (Burt, 2016). Hierbij is het van belang dat de externe auditor de betrouwbaarheid, competentie, objectiviteit en prestaties van de interne auditor evalueert voordat hij gebruik maakt van het werk van de interne auditor. Dit omdat de externe auditor verantwoordelijk is of het werk van de interne auditor geschikt is voor de doeleinden van de externe audit. Bovendien kan de interne auditor ook profiteren van de deskundigheid van de externe auditor. De interne auditor heeft namelijk een zicht op verschillende gebruikte audittechnieken door de externe auditor (Felix et al., 2001; Goodwin-Stewart & Kent, 2006). Op deze manier kan de interne audit leiden tot een vermindering van de auditkosten. De mate waarin de interne audit bijdraagt aan de externe audit is dus een belangrijke determinant bij het bepalen van audit fee (Felix et al., 2001; Goodwin-Stewart & Kent, 2006; Burt, 2016; Suwaidan & Qasim, 2010).

Naast de rol van de interne auditor, speelt de mate van complexiteit van de onderneming ook een belangrijke rol bij het bepalen van de audit fee. Voor ondernemingen die complex zijn en veel transacties hebben, zal de auditor meer tijd, aanvullende controleprocedures en meer expertise nodig hebben om controles uit te voeren. Hierdoor zal de toenemende complexiteit binnen een onderneming leiden tot een hogere audit fee (Causholli et al., 2010; Vermeer, Raghunandan & Forgione, 2009; Ellis & Booker, 2011; Widmann, Follert & Wolz, 2021; Pong & Whittington, 1994). De definitie van complexiteit varieert sterk in de literatuur. Er zijn verschillende factoren die gerelateerd zijn aan complexiteit zoals het aantal (buitenlandse) dochterondernemingen, het aandeel buitenlandse activa, het aantal bedrijfssegmenten en het aantal locaties. De externe auditor zal een beoordeling maken van de complexiteit (Hay et al., 2006). De meest gebruikte maatstaf voor complexiteit in de literatuur is echter het aantal dochterondernemingen en/of vestigingen die een bedrijf zowel lokaal als internationaal heeft (Owusu & Bekoe, 2019; El-Gammal, 2012).

Een derde belangrijke determinant van de audit fee zijn de risico's die de geauditeerde onderneming loopt. Ondernemingen worden geconfronteerd met verschillende risico's zoals sectorspecifieke

factoren (i.e. de mate van concurrentie, technologische ontwikkelingen en regelgevend kader) of gemaakte boekhoudkeuzes (i.e. waarderingsregels). Bedrijfsrisico's zijn met andere woorden het gevolg van interne en externe factoren, gebeurtenissen of acties die het bereiken van doelstellingen van een onderneming kunnen belemmeren. Bedrijfsrisico kan bijvoorbeeld ontstaan door het plotseling wegvallen van de vraag naar een bepaald product als gevolg van de opkomst van een nieuwe concurrent. Dit betekent voor de onderneming een risico dat een bepaalde omzetdoelstelling niet kan worden gerealiseerd (Bell, Doogar & Solomon, 2008). De manier waarop het management op dergelijke risico's reageert, is van invloed op de financiële positie van de onderneming en dus op de uitvoering van de controlewerkzaamheden door de externe auditor. Daarnaast vereisen sommige balansrubrieken van de geauditeerde onderneming zoals schulden en vorderingen speciale controleprocedures omwille van meer risico. Hierbij is het risico namelijk de onderwaardering van de schulden en de overwaardering van de vorderingen (Owusu & Bekoe, 2019). De externe auditor gaat in dit geval de nodige controlewerkzaamheden uitvoeren, zoals het uitsturen van brieven aan externe personen ter bevestiging van de geregistreeerde hoeveelheid vorderingen door de onderneming (Pong & Whittington, 1994). Ondernemingen met meerdere risicovolle balansrubrieken of een hogere waarde op deze rubrieken vereisen dus meer controlewerkzaamheden waardoor de externe auditor meer tijd moet besteden aan de audit en aldus een hogere fee zal aanrekenen (Bell et al., 2008; Schelleman & Knechel, 2010; Causholli et al., 2010). Verder kan het niveau van risico verschillen tussen ondernemingen in verschillende sectoren. Hoewel sommige bedrijfstakken risicogevoelig zijn en meer tijd, moeite en gespecialiseerde controleprocedures vereisen, hebben andere bedrijfstakken wellicht geen gespecialiseerde diensten nodig (Nelson & Mohamed-Rusdi, 2015; Owusu & Bekoe, 2019).

Ten slotte is de grootte van een geauditeerde onderneming ook een belangrijke determinant van de audit fee. Er zijn veel factoren die het belang van de omvang van een onderneming duiden. De meest voorkomende indicatoren in de literatuur zijn totale activa, omzet en marktwaarde van de onderneming (Causholli et al., 2010; Ahmed & Goyal, 2005; Hay et al., 2006). Grotere ondernemingen vereisen meer tijd en moeite dan ondernemingen die als kleiner worden beschouwd. Auditors die diensten moeten leveren aan grote ondernemingen moeten meer tijd besteden aan het begrijpen van hun gecompliceerde interne controlesystemen, het opstellen van meer controleprocedures, het uitvoeren van meer balanstesten en het organiseren van vergaderingen in grotere auditteams waardoor hogere auditkosten in rekening worden gebracht. Dergelijke ondernemingen hebben meestal grote hoeveelheden transacties waarvoor de externe auditors meer tijd nodig hebben om de nodige controlewerkzaamheden te uitvoeren (Causholli et al., 2010; Owusu & Bekoe, 2019; El-Gammal, 2012).

2.2.2 Determinanten van het auditkantoor

Naast de determinanten van de geauditeerde onderneming, zijn de determinanten van het auditkantoor ook bepalend voor de hoogte van de audit fee.

De omvang van het auditkantoor is een eerste belangrijke determinant van de audit fee. Vele onderzoekers hebben uitgewezen dat de omvang van het auditkantoor een significante relatie heeft met de kwaliteit van de externe audit. In de literatuur wordt voornamelijk gesproken over de

kwaleitsvolle auditdiensten van de Big Four. Dit zijn KPMG, PwC, Deloitte en Ernst & Young, en staan bekend als de vier grootste financiële audit netwerken ter wereld (Hay et al., 2006). In vergelijking tot kleinere auditkantoren, worden grote auditkantoren zoals de Big Four geassocieerd met het leveren van auditdiensten van hoge kwaliteit. Dergelijke kwaliteitsverschillen worden weerspiegeld in de prijzen van de auditdiensten. Grote auditkantoren worden geacht te beschikken over meer middelen, efficiëntere audittechnologieën, betere monitoringmogelijkheden en hoger gekwalificeerd personeel, wat leidt tot efficiëntere en betere uitvoering van auditopdrachten (Pham, Duong, Pham, & Ho, 2017). Daarnaast hebben grote auditkantoren meer gespecialiseerde auditvaardigheden doordat de grote omvang hen in staat stelt te investeren in een hoogwaardige opleiding en audit technologie (Ahmed & Goyal, 2005). Ook toont de bestaande literatuur aan dat grote auditkantoren een merknaam creëren op basis van hun eigen waarden en normen. De merknaam zorgt ervoor dat ondernemingen de hoge prijs zien als een teken van hoge kwaliteit (Ahmed & Goyal, 2005). Vandaar dat de Big Four kantoren veel investeren in het tot stand brengen en houden van een goede merknaam. Het geeft de beleggers en investeerders een signaal van eerlijkheid en onafhankelijkheid. De audit fee zal hoger liggen bij grotere auditkantoren omdat ze zich differentiëren door hun merknaam en reputatie. Hierdoor zullen ze meer aandacht besteden bij het leveren van kwaliteitsvolle controlewerkzaamheden, omdat ze meer te verliezen hebben wanneer hun onafhankelijkheid in gevaar komt (Ahmed & Goyal, 2005; El-Gammal, 2012; Eshleman & Guo, 2014).

Een tweede belangrijke determinant is de ambtstermijn van de externe auditor. De ambtstermijn van de externe auditor is de periode waarin hij controlewerkzaamheden uitvoert voor de onderneming waartoe hij benoemd is. Na de afloop van het mandaat kan de geauditeerde onderneming kiezen om de oorspronkelijke externe auditor wel of niet te herbenoemen voor een hernieuwbare termijn (Hay et al., 2006). Een veelvoorkomende reden voor ondernemingen om van externe auditor te veranderen is het verkrijgen van een lagere vergoeding van een nieuw auditkantoor. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat auditkantoren hun diensten opzettelijk met korting aanbieden om nieuwe klanten aan te trekken, of omdat een nieuwe externe auditor efficiëntere dienstverlening kan bieden omwille van industriespecialisatie of technologische ontwikkeling, wat een verlaging van de audit fee rechtvaardigt (Hay et al., 2006; Pong & Whittington, 1994).

Ten slotte worden in de literatuur ook bepaalde kenmerken van de opdracht aangehaald die een invloed kunnen hebben op de uitvoering van de externe audit. Tijdens de uitvoering van de externe audit kunnen de externe auditors geconfronteerd worden met auditproblemen bij het uitvoeren van de controlewerkzaamheden. Problemen kunnen namelijk het risico verhogen voor de externe auditor en bijgevolg ook de kosten. Het risico dat de auditor op zich neemt en de hoeveelheid uitgevoerde controlewerkzaamheden kunnen leiden tot een verhoogde auditvergoeding (Hay et al., 2006; Willekens & Gaeremynck 2005). Ook de rapporteringsvertraging kan een invloed hebben op de audit fee. Rapporteringsvertraging wordt gedefinieerd als de tijdsspanne tussen het boekjaareinde en datum van de uitgifte van het auditrapport. De vertraging kan gezien worden als een indicatie van de efficiëntie van de audit. Hoe langer het duurt alvorens er een auditrapport wordt uitgebracht, hoe groter de waarschijnlijkheid dat er zich problemen hebben voorgedaan tijdens de audit waardoor er meer werk is geweest. Hierdoor zal de rapporteringsvertraging leiden tot een hogere audit fee

aangezien dit wijst op de uitvoering van meer controlewerkzaamheden door de externe auditor. (Widmann et al., 2021.; Hay et al., 2006).

Door het uitvoeren van bovenstaande literatuurstudie, is er dus een duidelijk beeld gevormd dat de determinanten van de audit fee reeds veelvuldig werden onderzocht in de wetenschappelijke literatuur. Duidelijk werd aan de hand van de verschillende onderzoeken dat zowel determinanten van de geauditeerde onderneming als determinanten van het auditkantoor een invloed hebben bij de bepaling van de audit fee. Echter werd nog nauwelijks specifiek onderzoek uitgevoerd naar de kenmerken van familiale ondernemingen die mogelijks een invloed hebben op de hoogte van de audit fee. Hoewel de vermelde studies in de literatuur nuttige inzichten verschaffen over de determinanten van de audit fee, zijn deze determinanten voornamelijk onderzocht binnen niet – familiale ondernemingen. Familiale ondernemingen en zeker private familiale ondernemingen zijn met andere woorden niet de focus van deze studies geweest. Terwijl de familiale ondernemingen een cruciale rol innemen in de wereldeconomie, hebben de familiale determinanten van de audit fee nog onvoldoende onderzoeks aandacht gekregen. Hierdoor is het heel belangrijk om onderzoek te doen naar familiale determinanten die mogelijks een invloed zullen hebben op de audit fee. Het doel van dit onderzoek is daarom een overzicht te geven van de determinanten die de audit fee binnen een familiale ondernemingen bepalen.

2.3 Familiale ondernemingen

Familiale ondernemingen vormen de meerderheid van alle ondernemingen en vormen een belangrijk onderdeel van de wereldeconomie (Miller, Le Breton-Miller, Lester & Cannella 2007). Er zijn veel onderzoeken uitgevoerd naar de verschillende kenmerken van familiale ondernemingen in de literatuur omwille van het belang van deze ondernemingen. De literatuur over familiale ondernemingen is breed, waardoor familiale ondernemingen op verschillende manieren omschreven worden. Hierdoor is het moeilijk om overeenkomst te vinden over de exacte definitie van een familiale onderneming. De typische familiale onderneming wordt omschreven als een organisatie die wordt gecontroleerd en meestal wordt beheerd door meerdere familieleden en vaak door meerdere generaties. In een familiale onderneming zijn meerdere leden van dezelfde familie betrokken als eigenaars of managers, gelijktijdig of in de loop van de tijd (Miller et al., 2007; Anderson & Reeb, 2003; Harms, 2014; Homaymoon & Hakimzadeh, 2017; Khan & Subramaniam, 2012; Ali & Lesage, 2014).

Ondanks het belang van familiale ondernemingen is er weinig onderzoek gedaan naar in hoeverre de familiale kenmerken invloed hebben op de audit fee. Opmerkelijk is dat het belang van de audit binnen familiale ondernemingen voor lange tijd weinig aandacht gekregen heeft in de literatuur. Dit kan verklaard worden door de traditionele opvatting inzake de veronderstelde kleine rol van de audit binnen familiale ondernemingen. Vroegere studies betreft agency theorie stelt dat familiale ondernemingen gekenmerkt worden door een beperkt agency probleem omdat conflicten tussen eigenaars en managers tot een minimum worden beperkt als gevolg van de betrokkenheid van de familie bij zowel eigendom als management. Traditioneel werd benadrukt dat de managers intrinsiek geneigd zijn om de belangen van eigenaren na te streven waardoor belangen van managers en eigenaren op één lijn worden gebracht. Ook de traditionele denkwijze wat betreft de langdurige relatie gebaseerd op langetermijnvisie voor zowel managers als eigenaren verklaart de

veronderstelde kleine rol van de auditor binnen de familiale ondernemingen (Fama & Jensen, 1983; Jensen & Meckling, 1976).

Echter wordt vandaag het belang van agency problemen binnen familiale ondernemingen steeds meer benadrukt (Schierstedt & Corten, 2021; Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004; Homaymoon & Hakimzadeh, 2017; Shiri et al., 2018). In de klassieke agency theorie wordt gesteld dat er een agency probleem ontstaat bij een scheiding van belangen tussen managers en eigenaars. In dit geval hebben de managers de neiging om andere beslissingen te nemen ten koste van aandeelhouders omdat ze hun eigenbelang willen nastreven (Schierstedt & Corten, 2021; Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström). Naast de klassieke agency theorie, wordt in de literatuur van familiale ondernemingen gesteld dat binnen familiale ondernemingen ook agency problemen ontstaan tussen familieleden, familieleden en niet-familieleden, en aandeelhouders. Zo kunnen problemen tussen familieleden ontstaan wanneer sommige familieleden alleen eigendom en andere familieleden zowel eigendoms- als managementrechten hebben (Blanco-Mazagatos & de Quevedo-Puente & Delgado-García 2016). Familieleden met zowel eigendoms- als managementrechten kunnen misbruik maken van hun macht en status binnen de onderneming door beslissingen te nemen ten koste van andere familieleden. In dit geval kunnen tegengestelde belangen optreden waardoor agency problemen ontstaan tussen familieleden (Schulze & Lubatkin & Dino 2002). Bovendien ontstaan agency problemen tussen familieleden over generaties heen. Zo leiden gezinsovergangen tot verschillen in inzichten en doelen waardoor familierelaties aangetast worden omwille van tegenstrijdige belangen (Schulze et al., 2001; Magrelli et al., 2020). Daarnaast meldt Schulze et al. (2002) dat familieleden de neiging hebben om eerder voordelen te bieden aan andere familieleden dan aan niet-familieleden. Zo kunnen onder andere managementposities in de eerste plaats vervuld worden door familieleden waardoor niet-familieleden benadeeld kunnen worden. Dit zal aldus leiden tot mogelijke conflicten tussen familieleden en niet-familieleden (Sonfield & Lussier, 2009). Tevens is er binnen familiale ondernemingen sprake van familiale aandeelhouders en niet-familiale aandeelhouders of minderheidsaandeelhouders en meerderheidsaandeelhouders. Zo kunnen de meerderheidsaandeelhouders de neiging hebben om handelingen of acties door te voeren die niet ten goede komen van de minderheidsaandeelhouders. Een voorbeeld hierbij is dat de meerderheidsaandeelhouders hun macht via stemrecht kunnen misbruiken om de minderheidsaandeelhouders te benadelen (Homaymoon & Hakimzadeh, 2017; Shiri et al., 2018). In de literatuur van familiale ondernemingen melden enkele studies dat de kans op een agency probleem tussen aandeelhouders groter is dan het klassieke agency probleem tussen managers en eigenaars (Schierstedt & Corten, 2021; Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004; Homaymoon & Hakimzadeh, 2017; Shiri & et al., 2018). Zoals eerder aangehaald verklaart de agency theorie hoe bepaalde kenmerken zowel de vraag als het aanbod van auditinspanningen kunnen beïnvloeden, wat resulteert in een hogere of lagere audit fee (Schierstedt & Corten, 2021; Jensen, 2005; Nikkinen & Sahlström, 2004; Jensen & Meckling, 1976).

Op basis van deze bevindingen kan er gesteld worden dat agency problemen binnen familiale ondernemingen een grote invloed zouden kunnen hebben op het auditrisico. De externe auditors krijgen een belangrijke rol binnen familiale ondernemingen aangezien ze meer controlewerkzaamheden moeten uitvoeren omwille van de agency problemen. Dit zal aldus een impact hebben op de audit fee. De steeds toenemende literatuur omtrent de agency problemen

binnen familiale ondernemingen maakt van familiale ondernemingen dus een interessant onderwerp om te onderzoeken. Hierdoor is het relevant om een onderzoek uit te voeren naar determinanten van de audit fee binnen familiale ondernemingen. Dit onderzoek draagt bij aan de literatuur door de familiale kenmerken die mogelijks een invloed hebben op de audit fee te onderzoeken.

2.3.1 Determinanten van de audit fee

Naast de algemeen besproken determinanten van de audit fee zal dit onderzoek zich verder focussen op een aantal familiale determinanten die de complexiteit van familiale ondernemingen meenemen. De voornaamste determinanten met een verwachte invloed op de audit fee zijn: het type van de CEO, generatiefase, betrokkenheid in het management en familiale eigendom.

Of de CEO van het familiebedrijf een familiale of niet-familiale CEO is, kan een invloed hebben op de kwaliteit van de financiële rapportering (Khalil, Cohen & Trompeter, 2011). De CEO is de leidinggevende die de algemene verantwoordelijkheid heeft voor het gedrag en de prestaties van de hele onderneming (Minichilli, Corbetta & MacMillan, 2010). De CEO is cruciaal voor het voortbestaan van de onderneming waardoor het vinden van de juiste opvolger heel belangrijk is. Over het algemeen kiezen familiale ondernemingen traditiegetrouw voor een opvolger uit de eigen familie (Schulze, Lubatkin, Dino & Buchholtz, 2001; Cai & Wan, 2012). Familieleden binnen een familiale onderneming hebben van nature een langetermijnvisie op de onderneming. Er is een gevoel van geschiedenis en erfenis, aangezien eigendom van generatie op generatie wordt doorgegeven (Miller, Minichilli, & Corbetta, 2012). Deze langetermijnvisie toont aan dat de familiale CEO aandacht zal besteden aan de reputatie van de onderneming waardoor hij/zij eerder geïnteresseerd is in het bereiken van ondernemingsdoelen dan persoonlijke economische prikkels (Che & Zhang, 2017). Zo is de familiale CEO bereid om risicovolle investeringen door te voeren die gunstig zijn voor het voortbestaan van de onderneming (Cai & Wan, 2012). Daarnaast kan de familiale CEO meestal goed omgaan met problemen binnen de onderneming dankzij een diepgewortelde familiegeschiedenis en kennis van familieleden (Che & Zhang, 2017; Schulze et al., 2001).

Hoewel binnen familiale ondernemingen meestal de functie van CEO door familieleden wordt vervuld, tonen onderzoeken echter aan dat het hebben van een familiale CEO ook nadelen hebben. Opmerkelijk is dat in de laatste jaren ook het aanwerven van een niet-familiale CEO een belangrijke uitdaging is voor familiale ondernemingen (Waldkirch, 2020). Zo tonen enkele studies aan dat familiale ondernemingen geleid door een niet-familiale CEO een hogere bedrijfswaarde kan creëren dan familiale ondernemingen die door een familiale CEO worden geleid (Yopie & Itan, 2016). Dit omdat de familiale CEO niet altijd objectief kan zijn bij het nemen van beslissingen (Chen, Xia & Cheng, 2008; Khalil et al., 2011). Zoals aangehaald, nemen de CEO's de belangrijkste zakelijke beslissingen en worden ze over het algemeen beschouwd als de machtigste en belangrijkste persoon binnen familiale ondernemingen (Schulze et al., 2001). Hierdoor kunnen de familiale CEO's geneigd zijn om hun eigenbelang na te streven ten koste van niet-familiale aandeelhouders waardoor conflicten kunnen ontstaan (Cai & Wan, 2012). Zo kunnen de familiale CEO's beslissingen nemen die hun privévoordelen kunnen opleveren. Ze kunnen zichzelf bijvoorbeeld bedrijfsmiddelen toekennen (Keil, Maula & Syrigos, 2017). De niet-familiale CEO's zullen daarentegen meer onafhankelijk zijn van de familiebelangen waardoor ze objectieve en dominante beslissingen kunnen nemen. Daarnaast is er niet voldoende zekerheid over de competentie of bekwaamheid van de familiale CEO. Dit omdat

de familiale CEO de leiding van de onderneming neemt vanwege een familiale opvolging en wordt geselecteerd uit een kleine groep van familiale kandidaten (Miller et al., 2012; McConaughy, 2000). De kans is groot dat de opvolgende generaties deze verantwoordelijkheid niet willen dragen of de nodige competenties, motivatie of leiderschapsvaardigheden missen (Blumentritt, Keyt & Astrachan, 2007). In dit geval kan de niet-familiale CEO het tekort aan werkervaring en algemene vaardigheden binnen familiale ondernemingen opvangen (Chua, Chrisman & Sharma, 2003). Hierdoor wordt de benoeming van een niet-familiale CEO over het algemeen ervaren als een opwaardering van kennis, competentie en winstgevende ondernemingskansen (Zona, 2016).

Op basis van de bevindingen in de literatuur kan er gesteld worden dat het type van de CEO een belangrijk invloed kan hebben op de familiale ondernemingen. Er kan geconcludeerd worden dat de literatuur over de juiste keuze van het type CEO gemengd is. Sommige studies tonen aan dat een niet-familiale CEO beter is, terwijl andere het tegenovergestelde effect aantonen. In dit onderzoek wordt er een negatieve relatie tussen de niet-familiale CEO en de audit fee verwacht. Dit omdat op basis van de gevonden literatuur geacht wordt dat niet-familiale CEO's de familiale onderneming op een meer professionele manier te leiden als gevolg van hun kennis en competentie. Daarnaast tonen ze een objectief en onafhankelijk gedrag waardoor zowel de externe als interne geloofwaardigheid van de onderneming kan versterken. Ze zullen ook de nodige expertise inbrengen die reeds niet in de familie aanwezig is waardoor wellicht de boekhoudkundige processen en interne controles beter georganiseerd zullen zijn. Hierdoor zal aldus het werk voor de externe auditor verminderen, wat zal resulteren in lagere auditvergoedingen. Er wordt daarom de volgende hypothese verondersteld:

H1: Er is een negatief verband tussen het hebben van een niet-familiale CEO en de audit fee.

Verder is de generatiefase binnen familiale ondernemingen een tweede belangrijke familiale determinant. Familiale ondernemingen worden namelijk opgericht met als doel om het familiebezit van de ene generatie op de andere over te dragen. Dit is een belangrijke motivatie om de reputatie hoog te houden zodat er een gezonde en efficiënte onderneming kan overgedragen worden aan de volgende generatie (Yopie & Itan, 2016). Het voortbestaan van een familiale onderneming is afhankelijk van de betrokkenheid en inzet van de volgende generatie familieleden (Björnberg & Nicholson, 2012). Sonfield en Lussier (2004) geven aan dat interpersoonlijke dynamiek, waaronder conflicten en onenigheid tussen familieleden, een belangrijk aandachtspunt vormt. De familierelaties die er het meest toe doen om deze dynamiek te beïnvloeden, veranderen van generatie op generatie. In familiale ondernemingen van de eerste generatie zijn de belangrijkste relaties meestal tussen de oprichter en hun kinderen. In de tweede generatie staan relaties tussen broers en zussen, hun echtgenoten en hun kinderen centraal. In de derde of latere generatie is er vooral sprake van de relaties tussen neven, ooms, tantes en grootouders. Deze gezinsovergangen leiden tot verschillen in inzichten, individuele houdingen ten opzichte van samenwerking en doelstellingen (Magrelli & Rovelli & Benedetti & Überbacher & De Massis, 2020). Deze verschillen kunnen verklaard worden door het altruïstische gedrag van familieleden. Altruïsme wordt gedefinieerd als een morele waarde die familieleden motiveert om acties te ondernemen die naaste familieleden ten goede komen. Ouders doen bijvoorbeeld vaak opofferingen om de behoeften van gezinsleden te voorzien omdat ze hun kinderen geen kwaad willen doen omwille van het altruïsme (Karra & Tracey & Phillips, 2006). In de tweede generatie tonen broers en zussen ook wel onderling een altruïstisch gedrag maar beperkter

ten opzichte van de eerste generatie. Dit kan verklaard worden doordat ze meer zullen focussen op hun eigen gezin. Naarmate de generaties vorderen zullen familieleden niet handelen op hun gevoel maar de zaken uit een professioneel perspectief bekijken. Dit zal aldus zorgen voor minder altruïstisch gedrag omwille van verschillen in meningen en houdingen (Schulze & Lubatkin & Dino, 2003). Ook zal de communicatie tussen de familieleden verzwakken naarmate de generaties vorderen aangezien de familiale onderneming bestaat uit verschillende generaties. Zo ontstaat er asymmetrische informatie tussen de verschillende familieleden waardoor het agency probleem zal toenemen (Schulze et al., 2001; Magrelli et al., 2020). Verder tonen enkele studies aan dat de aanvankelijk sterke relatie met de stakeholders ook kan afnemen naarmate generaties vorderen. De stakeholders zijn belanghebbenden van buiten een onderneming, zoals de leveranciers en klanten (Villalonga & Amit, 2006). Ze maken zich zorgen over het voortbestaan van de familiale onderneming in het opvolgingsproces, vooral als er geen duidelijk familielid is dat wordt klaargestoomd als de opvolger van de oprichter. De stakeholders zijn vaak onzeker en bezorgd over de competenties, bekwaamheid en motivatie van de nieuwe eigenaar van de familiale onderneming. De nieuwe opvolgende eigenaar kan minder competent worden geacht in het leiden van de onderneming aangezien de eigenaar nog geen prestaties of ervaring heeft getoond aan de stakeholders (Villalonga & Amit, 2006; Corten & Steijvers & Lybaert, 2015). Hierdoor wordt de opvolgende generatie minder bekwaam ervaren ten opzichte van de eerste generatie. Dit omdat de kans groot is dat familieleden een belangrijke positie innemen ongeacht hun prestaties en ervaringen. De stakeholders zullen vervolgens de handelingen en beslissingen van de nieuwe eigenaars in vraag stellen (Blanco-Mazagatos & de Quevedo-Puente & Castrillo, 2007). Dit toont aan dat de agency problemen tussen de stakeholders en familieleden zullen toenemen naarmate de generaties vorderen (Schulze et al., 2001). Er is dus in zekere mate nood aan een onafhankelijk en betrouwbaar oordeel van de financiële gegevens van de familiale onderneming (Blanco-Mazagatos et al., 2007). Hierdoor kunnen de stakeholders meer controle van de activiteiten door de externe auditors eisen wat leidt tot hogere auditvergoedingen (Villalonga & Amit, 2006; Corten et al., 2015). Er wordt daarom in dit onderzoek een positieve relatie tussen de generatiefase en de audit fee verwacht. Hieruit luidt de volgende hypothese op:

H2: Er is een positief verband tussen de generatiefase en de audit fee.

Daarnaast is ook de betrokkenheid van familieleden in het topmanagementteam een essentieel kenmerk van heterogeniteit tussen familiale ondernemingen (Schierstedt & Corten, 2021). In de literatuur wordt aangetoond dat de betrokkenheid zowel een negatieve als positieve invloed kan hebben op de agency problemen. Zo haalt Anderson en Reeb (2003) aan dat de betrokkenheid van familieleden zal leiden tot een sterkere band tussen familie-eigenaren en managers wegens een nauwere afstemming van belangen. De betrokken familieleden zijn beter in staat om controle uit te oefenen op de niet- familiale managers waardoor asymmetrische informatie zal verminderen (Bartholomeusz & Tanewski, 2006). Ook zal de betrokkenheid van de familieleden leiden tot een focus op lange termijn en het verminderen van onzekere kansen of risico's. De verwachte lange termijnvisie zal de familieleden aanzetten om te handelen in het belang van alle leden binnen de familiale onderneming (Charbel & Elie & Georges, 2013; Schierstedt & Corten, 2021). Hierdoor zal de vraag naar auditinspanningen om het topmanagementteam te controleren afnemen. De

toegenomen fractie van familieleden in het topmanagementteam zal dan worden weerspiegeld in een lagere audit fee (Bartholomeusz & Tanewski, 2006; Ho & Kang, 2013; Charbel et al., 2013).

In tegenstelling tot deze voordelen tonen enkele studies ook verschillende kosten van familiebetrokkenheid bij het topmanagementteam aan (Minichilli et al., 2010). De hoge betrokkenheid van familieleden kan leiden tot agency problemen tussen minderheidsaandeelhouders en meerderheidsaandeelhouders (Sener, 2014). Zo stelt Morck en Yeung (2003) dat familiale managers de belangen van de familiale aandeelhouders kunnen nastreven ten koste van de niet-familiale aandeelhouders. Een voorbeeld is dat familiale managers samen met de familiale aandeelhouders meer aandacht zouden kunnen besteden aan de groei en overleving van de onderneming in plaats van maximalisatie van de aandeelhouderswaarde (Chrisman & Chua & Kellermanns & Chang, 2007). Dit zal leiden tot tegenstrijdige belangen waardoor agency problemen zullen toenemen. Dit maakt dat de rol van de externe auditor belangrijk wordt omwille van het feit dat de niet-familiale aandeelhouders willen weten wat er gaande is binnen de onderneming (Anderson & Reeb, 2003).

Op basis van de tegenstrijdige bevindingen in de literatuur wordt in dit onderzoek toch verwacht dat de betrokkenheid van de familieleden in het topmanagementteam de vraag naar auditinspanningen zal verminderen. Familieleden hebben een langetermijnperspectief binnen de onderneming waardoor ze onzekere kansen en risico's zullen vermijden. Ook wordt geacht dat de betrokkenheid van familieleden zal leiden tot een sterke band met de niet-familiale managers waardoor er een nauwere afstemming van belangen ontstaat. Daarnaast hebben familieleden over het algemeen meer kennis van ondernemingsactiviteiten en hun langdurige ambtstermijnen stelt hun in staat om relevante markt- en bedrijfsspecifieke informatie te verschaffen. Op deze manier kunnen de betrokken familieleden de interne controle verbeteren en agency problemen beperken. Dit zal het werk van de externe auditor verminderen wat uiteindelijk zal resulteren in een lagere audit fee. De volgende hypothese wordt daarom opgesteld:

H3: Er is een negatief verband tussen de betrokkenheid van familieleden bij het management en de audit fee.

Ten slotte is de familiebetrokkenheid in het eigenaarschap ook een belangrijk familiaal kenmerk die mogelijk een invloed kan uitoefenen op de hoogte van de audit fee. De betrokkenheid van de familie bij het eigendom bepaalt hun macht en zeggenschap om beslissingen van de familiale onderneming te beïnvloeden (Siebel & Knyphausen-Aufseß 2012). De familiale aandeelhouders verschillen aanzienlijk van andere aandeelhouders aangezien de familieleden een lange termijnvisie aanhouden (Schierstedt & Corten, 2021). Aangezien het familievermogen afhangt van het welzijn van de onderneming, leiden familieleden de onderneming rechtstreeks of houden ze het management nauwlettend in de gaten om het voortbestaan van het bedrijf te verzekeren. Ze hechten veel belang aan het familiebezit vanwege de neiging om de onderneming over te dragen aan hun nakomelingen (Anderson & Reeb, 2003). Dankzij de langetermijnvisie die familieleden hanteren, zullen ze helpen vertrouwen op te bouwen bij de belanghebbenden van de onderneming en daardoor het risico op ongewenst gedrag te verminderen (Schierstedt & Corten, 2021).

Echter wordt in de literatuur ook aangehaald dat de hoge mate aan eigendom van familieleden zal leiden tot agency problemen (Pindado, Requejo & de la Torre, 2008). Zo kunnen de familiale aandeelhouders de neiging hebben om hun macht te gebruiken om minderheidsaandeelhouders of niet-familiale aandeelhouders te benadelen (Siebels et al., 2012). In dit geval is de kans groot dat de familieleden beslissingen gaan doorvoeren ten koste van de niet-familiale aandeelhouders (Shiri et al., 2018; Schierstedt & Corten, 2021). De scheiding van familiebezit stelt familiale aandeelhouders in staat meer te profiteren van de private voordelen van eigendom en controle. Een voorbeeld hierbij is dat familiale aandeelhouders hun grote aandelenpositie en aldus hun macht kunnen misbruiken door de minderheidsaandeelhouders te onteigenen (Sener 2014). Zo is er sprake van een agency probleem dat ontstaat tussen de familiale aandeelhouders en niet-familiale aandeelhouders aangezien niet-familiale aandeelhouders benadeeld worden. Hierdoor zal de vraag naar controlewerkzaamheden door de externe auditor toenemen, wat zal leiden tot een hogere audit fee.

Hoewel in de literatuur zowel voordelen als nadelen aangehaald worden bij familiale eigendom, wordt in dit onderzoek geacht dat de nadelen doorslaggevend zijn. Hierdoor wordt in dit onderzoek een positief verband tussen familiebetrokkenheid in het eigenaarschap en de audit fee verwacht. Dit wil zeggen dat de audit fee zal toenemen naarmate familieleden meer eigendom bezitten. Er wordt geacht dat de familiale aandeelhouders de neiging hebben om alle handelingen ten koste van de niet-familiale aandeelhouders te doen aangezien ze enkel rekening houden met hun eigenbelang en eigendom. De toenemende agency problemen tussen familiale – en niet – familiale aandeelhouders omwille van tegenstrijdige belangen zullen dus leiden tot een grotere vraag naar auditinspanningen. De externe auditor zal meer controlewerkzaamheden moeten doorvoeren omwille van het auditrisico die ontstaat wegens agency problemen wat zal resulteren in een hogere audit fee. Hierdoor wordt de volgende hypothese verondersteld met betrekking tot de invloed van familiebezit op de audit fee:

H4: Er is een positief verband tussen de familiebetrokkenheid in het eigenaarschap en de audit fee.

3. Methodologie

3.1 Data

Het empirisch deel van deze masterproef zal bestaan uit een analyse van een dataset verkregen door Prof. Dr. Maarten Corten. De dataset werd reeds door Prof. Dr. Maarten Corten verzameld voor onderzoek. Hierbij werd er in 2014 een vragenlijst verstuurd naar private familiale ondernemingen in België. Op basis hiervan werd er een database ontwikkeld met gegevens uit 244 Belgische private familiale ondernemingen. De data werden door middel van het statistisch computerprogramma SPSS verkend en gereed gemaakt voor dit onderzoek. Tijdens de data-opschoning werden aanvankelijk de meest relevante variabelen die de hoogte van de audit fee mogelijk zouden kunnen verklaren, geselecteerd. Hierbij werden cases met ontbrekende waarden bij de variabelen die geselecteerd zijn voor de analyses verwijderd. Vervolgens werd er een onderscheid gemaakt tussen de ordinale, nominale en continue variabelen. Zo werd er gekeken of het mogelijk was om gerelateerde variabelen te aggregeren. Ook werden sommige variabelen omgevormd tot binaire variabelen, om zo mogelijke errors in het onderzoek te vermijden.

3.2 Variabelen

3.2.1 Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de hoogte van de audit fee. In lijn met eerder onderzoek wordt gebruik gemaakt van het natuurlijk logaritme van de audit fee (LN_AUDITFEE) (Eshleman et al., 2014, Corten et al., 2015, Numan & Willekens, 2012). Een OLS-regressie gaat ervan uit dat de data normaal verdeeld is. Aangezien een OLS-regressie geen rekening houdt met data die niet normaal verdeeld zijn, wordt in dit onderzoek het natuurlijk logaritme van de audit fee genomen.

3.2.2 Onafhankelijke variabelen

In dit onderzoek zijn de onafhankelijke variabelen de kenmerken van familiale ondernemingen waarvoor een hypothese werd ontwikkeld. Een eerste onafhankelijke variabele is de dummy variabele FAM_CEO. De dummyvariabele FAM_CEO is gelijk aan 1 indien de familiale onderneming wordt geleid door een familiale CEO en 0 wanneer niet-familiale CEO. De tweede onafhankelijke variabele bestaat uit de dummyvariabele FAM_GENR. De dummyvariabele FAM_GENR is gelijk aan 1 wanneer de eerste generatie de meeste aandelen in handen heeft en 0 indien de tweede of latere generatie. Een derde onafhankelijke variabele wordt gedefinieerd als het niveau van familiebetrokkenheid bij het topmanagementteam. Dit omvat de variabele FAM_MGMT, zijnde het percentage familieleden in het topmanagementteam. Het geeft het aantal familiale managers ten opzichte van het totaal aantal leden van het topmanagementteam weer. De laatste onafhankelijke variabele is de variabele FAM_OWN. Dit omvat het percentage aandelen in het bezit van de familie.

3.2.3 Controlevariabelen

Een eerste controlevariabele is de grootte van de onderneming. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat de grootte van de onderneming een positief effect zal hebben op de hoogte van de audit fee. In lijn met de studies van Pong en Whittington (1994) en Choi et al. (2010) wordt er een positief verband tussen de grootte van de onderneming en de audit fee verwacht, aangezien de vraag naar auditwerkzaamheden zal toenemen met de grootte van de onderneming. De grootte van de

onderneming wordt in dit onderzoek weergegeven op basis van het natuurlijk logaritme van de totale activa (LN_ASSETS).

Daarnaast worden vorderingen en voorraden in eerdere studies waargenomen als belangrijke componenten voor de audit fee. Voor deze componenten worden specifieke controleprocedures uitgevoerd door de externe auditors. Om het effect van deze componenten op de audit fee te controleren wordt het totaal aantal vorderingen en voorraden ten opzichte van het totale activa (RECEIVABLES_STOCK) opgenomen in het regressiemodel. Op basis van de bevindingen van enkele studies kan er gesteld worden dat deze controlevariabele een positieve invloed zal hebben op de vereiste auditwerkzaamheden aangezien dit een nauwkeurige weergave is van de complexiteit van de onderneming (Pong & Whittington, 1994, Choi et al., 2010, Simunic 1980).

Daarnaast toonde enkele studies aan dat de keuze van het auditkantoor een invloed kan hebben op de hoogte van de audit fee. De ondernemingen die kiezen voor een BIG 4 kantoor zouden een hogere audit fee moeten betalen vanwege de geleverde auditkwaliteit en reputatie (Choi et al., 2010, Ahmed & Goyal, 2005; El-Gammal, 2012; Eshleman & Guo, 2014). Op basis van deze bevindingen is de dummyvariabele 'BIG4' toegevoegd in het regressiemodel. De dummyvariabele BIG 4 is gelijk aan 1 indien de aangestelde externe auditor tot de BIG 4 behoort en 0 wanneer dit niet zo is.

Bovendien neemt het regressiemodel ook financiële maatstaven op die van invloed kunnen zijn op de audit fee. De totale schulden ten opzichte van de totale activa (LEVERAGE) en het resultaat van het boekjaar (LOSS) van de onderneming worden opgenomen als controlevariabelen in het regressiemodel vanwege de belangrijke impact in eerdere studies (Choi et al., 2010, Simunic 1980). Ondernemingen met veel schulden vereisen meer controlewerkzaamheden aangezien de kans op financiële problemen of falen immers veel groter is (Hay et al., 2006). Het resultaat van het boekjaar omvat de dummyvariabele LOSS. De dummyvariabele LOSS is gelijk aan 1 indien de onderneming een verlies noteert in de jaarcijfers en 0 bij een winst.

Een laatste controlevariabele is de sector. De omvang van auditwerkzaamheden zal verschillen tussen ondernemingen in verschillende sectoren. Hoewel sommige sectoren risicogevoelig zijn en meer tijd, moeite en gespecialiseerde controleprocedures vereisen, hebben anderen wellicht minder gespecialiseerde controles nodig (Owusu & Bekoe, 2019). In dit onderzoek wordt hierdoor ook rekening gehouden met verschillende industrieën waardoor vier dummy variabelen (INDUSTRY_1, INDUSTRY_2, INDUSTRY_3, INDUSTRY_4) in het regressiemodel worden opgenomen. De dummyvariabele INDUSTRY_1 is gelijk aan 1 indien de onderneming behoort tot de sector van landbouw of delfstoffen of industrie of nutsvoorzieningen en 0 anders. Indien de onderneming behoort tot de bouwsector dan is de dummyvariabele INDUSTRY_2 gelijk aan 1 en anders 0. De dummyvariabele INDUSTRY_3 is gelijk aan 1 indien de onderneming deel uitmaakt van de handelssector en anders 0. Ten slotte de dummyvariabele INDUSTRY_4 is gelijk aan 1 indien de onderneming behoort tot één van de volgende sectoren: transport, maaltijden, informatie, financiën, immobiliën, vrije beroepen, administratie, overheid, onderwijs, gezondheidszorg, kunst, andere diensten, huishoudens of extraterritoriaal. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van alle opgenomen variabelen in dit onderzoek.

Tabel 1. Samenvatting definitie van de variabelen

Variabelen	Definitie
<i>Afhankelijke variabele</i>	
LN_AUDITFEE	Natuurlijk logaritme van audit fee
<i>Onafhankelijke variabele</i>	
FAM_CEO	Dummy variabele: is gelijk aan 1 indien familiale CEO en anders 0
FAM_GENR	Dummy variabele: is gelijk aan 1 indien eerste generatie en anders 0
FAM_MGMT	Percentage familieleden in het topmanagementteam
FAM_OWNR	Percentage aandelen in het bezit van de familieleden
<i>Controlevariabelen</i>	
LN_ASSETS	Natuurlijk logaritme van totale activa
RECEIVABLES_STOCK	Vorderingen + voorraden/ totale activa
BIG4	Dummy variabele: is gelijk aan 1 indien BIG 4 en anders 0
LEVERAGE	Korte termijnschulden + lange termijn schulden/ totale activa
LOSS	Dummy variabele: indien resultaat van het boekjaar verlies noteert en anders 0
INDUSTRY_1	Dummy variabele: indien familiale onderneming behoort tot industrie type 1 (landbouw, delfstoffen, industrie en nutsvoorzieningen) en anders 0
INDUSTRY_2	Dummy variabele: indien familiale onderneming behoort tot industrie type 2 (bouw) en anders 0
INDUSTRY_3	Dummy variabele: indien familiale onderneming behoort tot industrie type 3 (handel) en anders 0
INDUSTRY_4	Dummy variabele: indien familiale onderneming behoort tot industrie type 4 (transport, maaltijden, informatie, financiën, immobiliën, vrije beroepen, administratie, overheid, onderwijs, gezondheidszorg, kunst, andere diensten, huishoudens, extraterritoriaal) en anders 0

3.3 Regressiemodellen

Om de hypothesen van dit onderzoek te testen, worden er 6 regressiemodellen opgesteld.

In model 0 zijn alle controlevariabelen opgenomen:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

In model 1 wordt hypothese 1 getest. Deze hypothese stelt dat familiale ondernemingen geleid door een niet-familiale CEO zal leiden tot een lagere audit fee. De onafhankelijke variabele FAM_CEO wordt in dit model opgenomen om hypothese 1 te testen:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 1\text{FAM_CEO} + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

Verder wordt model 2 opgesteld om hypothese 2 na te gaan. In hypothese 2 wordt gesteld dat er een positieve relatie bestaat tussen de generatiefase en de audit fee. Hiervoor wordt de onafhankelijke variabele FAM_GENR opgenomen en het volgende regressiemodel opgesteld:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 1\text{FAM_GENR} + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

Daarnaast trachten we met model 3 hypothese 3 te testen. De onafhankelijke variabele FAM_MGMT wordt in dit model opgenomen. In dit onderzoek wordt namelijk verwacht dat de betrokkenheid van familieleden in het topmanagementteam de audit fee zal verlagen:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 1\text{FAM_MGMT} + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

De laatste hypothese wordt getest aan de hand van model 4. Hypothese 4 veronderstelt een positieve relatie tussen de familiebetrokkenheid bij eigendom en de audit fee. Hiervoor wordt het volgende regressiemodel opgesteld, waarin de variabele FAM_OWNR wordt opgenomen:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 1\text{FAM_OWNR} + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

Ten slotte worden alle controlevariabelen en onafhankelijke variabelen van dit onderzoek samen opgenomen in model 5:

$$\text{LN_AUDITFEE} = \beta + \beta 1\text{FAM_CEO} + \beta 2\text{FAM_GENR} + \beta 3\text{FAM_MGMT} + \beta 4\text{FAM_OWNR} + \beta 2\text{LN_ASSETS} + \beta 3\text{RECEIVABLES_STOCK} + \beta 4\text{BIG4} + \beta 5\text{LEVERAGE} + \beta 6\text{LOSS} + \beta 7\text{INDUSTRY_2} + \beta 8\text{INDUSTRY_3} + \beta 9\text{INDUSTRY_4}$$

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende statistieken

Tabel 2 is de weergave van de beschrijvende samenvattende statistieken van de variabelen die in het onderzoek zijn gebruikt. Deze geeft het gemiddelde en standaarddeviatie van de variabelen aan die zijn berekend op basis van de dataset. In totaal zijn 244 waarnemingen opgenomen in de dataset. De steekproef van het onderzoek bestaat uit familiale ondernemingen met een gemiddelde leeftijd van 33 jaar. De audit fee van de familiale ondernemingen, in de tabel uitgedrukt in duizenden euro's, heeft een minimumwaarde van 2.000,00 EURO en een maximumwaarde van 54.000,00 euro. De gemiddelde waarde van de audit fee is 9.920,00 euro met een standaarddeviatie van 7.870,00 euro. Verder kan uit tabel 2 afgeleid worden dat 71% van de familiale ondernemingen een familiale CEO hebben en de eerste generatie over de meeste aandelen beschikken bij 39% van de ondernemingen. Daarnaast toont de tabel aan dat gemiddeld 48% van het totaal aantal managers zijn familieleden. Er kan ook gesteld worden dat het familie aandeel varieert tussen 1% en 100%. De gemiddelde waarde voor het percentage aandelen in bezit van familieleden bedraagt 86%. Ten slotte toont Tabel 2 ook de controlevariabelen, die de diversiteit van de geselecteerde ondernemingen binnen de steekproef illustreren. De totale activa van de familiale ondernemingen, in de tabel uitgedrukt in duizenden euro's, varieert tussen 1.703,00 euro en 819.131,00 euro. De gemiddelde waarde voor deze variabele is 21.271,11 euro. De totale schulden ten opzichte van de totale activa bedragen gemiddeld 62%. De rest van de controlevariabelen met een minimumwaarde van 0 en maximumwaarde van 1 illustreren de dummy variabelen van het regressiemodel. Hierbij kan uit tabel 2 afgeleid worden dat 17% van de ondernemingen een externe auditor van een BIG 4 kantoor in dienst hebben en dat 15% van de ondernemingen verlieslatend zijn. Daarnaast behoren 37% van de ondernemingen uit de steekproef tot industrie type 1 dat bestaat uit landbouw, delfstoffen, industrie en nutsvoorzieningen. Verder toont de tabel aan dat 13% van de ondernemingen tot de bouwsector en 36% van de ondernemingen tot de handelssector behoren. Ten slotte maken 14% van de ondernemingen deel uit van één van de volgende sectoren: transport, maaltijden, informatie, financiën, immobiliën, vrije beroepen, administratie, overheid, onderwijs, gezondheidszorg, kunst, andere diensten, huishoudens of extraterritoriaal.

Tabel 2. Beschrijvende gegevens van de variabelen

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
AUDITFEE	244	2,00	54,00	9,92	7,87
FAM_CEO	244	0	1	0,71	0,46
FAM_GENR	244	0	1	0,39	0,49
FAM_MGMT	244	0,00	1,00	0,48	0,39
FAM_OWNR	244	0,01	1,00	0,86	0,26
ASSETS	244	1.703,00	819.131,00	21.271,11	57.160,45
RECEIVABLES_STOCK	244	0,00	0,97	0,50	0,22
BIG4	244	0	1	0,17	0,38
LEVERAGE	244	0,02	0,99	0,62	0,21
LOSS	244	0	1	0,15	0,35
INDUSTRY_1	244	0	1	0,37	0,48
INDUSTRY_2	244	0	1	0,13	0,34
INDUSTRY_3	244	0	1	0,36	0,48
INDUSTRY_4	244	0	1	0,14	0,35

4.2 Correlatieanalyse

Tabel 3 toont de resultaten van de uitgevoerde correlatieanalyse. De eerste kolom toont de correlatiecoëfficiënten tussen de afhankelijke variabele (LN_AUDITFEE) en de onafhankelijke variabelen en controlevariabelen. De tabel toont dat er een significante correlatie bestaat tussen de afhankelijke variabele LN_AUDITFEE en twee onafhankelijke variabelen FAM_CEO en FAM_MGMT. Zo blijkt eerst en vooral uit tabel 3 dat FAM_CEO en LN_AUDITFEE negatief gecorreleerd zijn. Dit wil zeggen dat de externe auditors de familiale ondernemingen met een familiale CEO een lagere audit fee zullen aanrekenen. Deze gevonden correlatie is in tegenstelling tot de eerste hypothese waar verwacht werd dat eerder de niet-familiale CEO zal zorgen voor een lagere audit fee.

Er is verder ook een negatieve correlatie tussen LN_AUDITFEE en FAM_MGMT, wat aangeeft dat hoe meer familieleden betrokken in het topmanagementteam, hoe lager de audit fee die in rekening wordt gebracht. Deze gevonden correlatie is in lijn met de derde hypothese van dit onderzoek. Bovendien kan er vastgesteld worden dat FAM_GENR en LN_AUDITFEE positief gecorreleerd zijn en FAM_OWNR negatief gecorreleerd met LN_AUDITFEE. Echter tonen de resultaten aan dat FAM_GENR en FAM_OWNR geen significante correlatie hebben met LN_AUDITFEE. Verder blijkt dat er een significante correlatie is tussen de afhankelijke variabele en twee controlevariabelen. Er is namelijk een positief significante correlatie tussen LN_ASSETS en LN_AUDITFEE wat aangeeft dat hoe groter het bedrijf van de klant, hoe hoger de audit fee die in rekening wordt gebracht. Daarnaast is de audit fee positief gecorreleerd met de controlevariabele BIG4. Dit geeft aan dat de familiale ondernemingen met een externe auditor die behoort tot de BIG 4 en hogere audit fee zullen betalen. Deze correlaties geven echter slechts een eerste indicatie van de mogelijke relaties tussen de variabelen. Om te weten te komen of deze familiale kenmerken ook daadwerkelijk een impact hebben op de audit fee, dient verder onderzoek te gebeuren met behulp van een regressieanalyse.

Verder kan via een correlatiematrix ook gecontroleerd worden op de aanwezigheid van multicollineariteit. Multicollineariteit is een statistisch concept waarbij verschillende onafhankelijke variabelen in het regressiemodel sterk gecorreleerd zijn. Dit kan leiden tot onevenwichtige prognoses die op hun beurt de hypothesetesten kunnen beïnvloeden. Een hoge mate van correlatie tussen verklarende variabelen kan aldus de betrouwbaarheid van de analyse aantasten. Over het algemeen wordt gesteld dat er sprake is van multicollineariteit tussen variabelen wanneer de correlatiecoëfficiënt groter is dan 0,8 of 0,9. Dit kan resulteren in minder betrouwbare statistische conclusies (Senaviratna & Cooray, 2019). De resultaten uit tabel 3 laten zien dat de hoogste correlatiecoëfficiënt 0,369 bedraagt. Aangezien de hoogste correlatiecoëfficiënt kleiner is dan 0,8, kan er geconcludeerd worden dat er geen sprake is van multicollineariteit tussen de variabelen.

Tabel 3. Correlatiematrix

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1. LN_AUDITFEE	1													
2. FAM_CEO	-,396***	1												
3. FAM_GENR	0,015	0,041	1											
4. FAM_MGMT	-,236***	,392***	-0,023	1										
5. FAM_OWNR	-0,066	0,038	-0,098	0,110	1									
6. LN_ASSETS	,459***	-,149**	-0,079	-,182***	-0,040	1								
7. BIG4	,370***	-,348***	-0,099	-,181***	-0,114	,187***	1							
8. RECEIVABLES_STOCK	0,047	-0,053	-0,008	-0,042	-0,006	-,166***	-0,023	1						
9. LEVERAGE	0,087	-0,030	,217***	-0,070	-0,087	-0,122	-0,053	,167***	1					
10. LOSS	0,051	0,015	-0,003	-0,005	-0,030	-0,058	-0,005	0,038	,287***	1				
11. INDUSTRY_1	0,051	0,064	-0,091	-,133**	-0,055	,144**	0,058	-,149**	-0,103	-0,029	1			
12. INDUSTRY_2	-0,047	0,037	0,111	0,051	0,096	0,014	-0,016	,148**	0,016	-0,024	-,295***	1		
13. INDUSTRY_3	-0,024	-0,016	-0,033	0,078	-0,022	-0,096	-0,073	,276***	0,017	0,046	-,576***	-,293***	1	
14. INDUSTRY_4	0,009	-0,104	0,065	0,028	0,013	-0,081	0,037	-,321***	0,104	0,000	-,306***	-,156**	-,303***	1

*** Statistisch significant op 1%

** Statistisch significant op 5%

4.3 Regressieresultaten

De hypothesen binnen dit onderzoek zullen getest worden aan de hand van een *Ordinary Least Squares* regressieanalyse. De resultaten van de regressieanalyse worden weergegeven in tabel 4.

In het regressiemodel 0 worden alle controlevariabelen opgenomen. De resultaten tonen aan dat LN_ASSETS een positief verband heeft met LN_AUDITFEE op een significantieniveau van 1%. Dit wil zeggen dat de externe auditor meer controlewerkzaamheden zal uitvoeren bij een grotere onderneming. Ook heeft de controlevariabele BIG4 een positief verband met LN_AUDITFEE op een significantieniveau van 1%. De resultaten tonen aan dat het aanstellen van een auditor van een BIG 4 kantoor zal resulteren in een hogere audit fee vanwege de geleverde auditkwaliteit en reputatie. Daarnaast wordt een significant positief verband waargenomen tussen RECEIVABLES_STOCK en LN_AUDITFEE. Ondernemingen met grote vorderingen en voorraden ten opzichte van de totale activa worden ervaren als complexe ondernemingen. De audit fee zal hoger liggen bij complexere ondernemingen omdat er meer controlewerkzaamheden uitgevoerd moeten worden. De resultaten tonen ook aan dat LEVERAGE een positief verband heeft met LN_AUDITFEE op een significantieniveau van 5%. Ondernemingen met hoge schulden worden ook als complexe ondernemingen beschouwd omdat het auditrisico hoger ligt. Hierdoor zal de audit fee hoger liggen omdat de externe auditors meer tijd zullen besteden aan controlewerkzaamheden omwille van hogere auditrisico. Echter kan uit de tabel afgeleid worden dat voor de controlevariabelen LOSS, INDUSTRY_2, INDUSTRY_3 en INDUSTRY_4 geen significante coëfficiënten gevonden zijn. Verder tonen de resultaten het regressiemodel 0 significant is ($p = 0,00$) met een gecorrigeerde R^2 van 0,314.

Op basis van de resultaten van het regressiemodel 1 wordt er vastgesteld dat het hebben van een familiale CEO zal resulteren in een lagere audit fee. De significante relatie tussen FAM_CEO en LN_AUDITFEE wordt waargenomen op een significantieniveau van 1%. Dit negatieve verband is in strijd met hypothese 1 waarin werd voorspeld dat er eerder een negatief verband is tussen de niet-familiale CEO en de audit fee. Hypothese 1 wordt dus verworpen in dit onderzoek. Het significant effect tussen de FAM_CEO en LN_AUDITFEE kan verklaard worden door de lange termijnvisie van de familiale CEO. De familiale CEO wordt gekenmerkt door zijn/haar betrokkenheid en interesse op lange termijn omwille van het feit dat hij/zij streeft om de familiale onderneming op een gezonde manier over te dragen naar de volgende generatie (Miller et al., 2012). In tegenstelling tot niet-familieleden, beschouwen familieleden de onderneming als een familie nalatenschap, namelijk een bron van familiale en persoonlijke trots (Che & Zang, 2017). Dit toont aan dat de familiale onderneming een belangrijke bron voor financiële steun van huidige en latere generaties is. Hierdoor zullen de familiale CEO's de nodige inspanningen doen zodat ze kunnen zorgen voor een succesvolle overdracht naar een volgende generatie (Miller et al., 2012). Aldus zal het audit risico lager zijn waardoor de controlewerkzaamheden uitgevoerd door de externe auditor verminderen en dit zal dus leiden tot een lagere audit fee. Bovendien tonen de resultaten aan dat het regressiemodel 1 statistisch significant is ($p = 0,00$) en een sterke verklarende kracht heeft, met een gecorrigeerde R^2 van 0,388. Dit wil zeggen dat 38,8% van de veranderingen in de afhankelijke variabele LN_AUDITFEE verklaard worden door de regressie opgenomen variabelen.

Verder onderzoekt het tweede regressiemodel of de tweede hypothese van dit onderzoek al dan niet aangenomen mag worden. De tweede hypothese onderzoekt of de generatiefase een invloed heeft op de audit fee. Hierbij werd in dit onderzoek verwacht dat de audit fee zal toenemen naarmate de generaties vorderen. Uit de resultaten blijkt echter dat de onafhankelijke variabele FAM_GENR niet significant is waardoor in dit onderzoek geen uitspraken gemaakt kunnen worden over hypothese 2. Dit regressiemodel levert een gecorrigeerde R^2 op van 0,315, wat wil zeggen dat 31,5% van de variatie in de te verklaren variabele (LN_AUDITFEE) verklaard wordt door het model. Daarnaast bedraagt de F-statistiek van regressiemodel 13,44 en is significant op het 1% significantieniveau.

Met het derde regressiemodel wordt getracht om de derde hypothese van dit onderzoek te onderzoeken. De derde hypothese gaat na of de betrokkenheid van familieleden in het topmanagementteam een invloed heeft op de audit fee. De onafhankelijke variabele FAM_MGMT toont een negatief verband in het derde regressiemodel met de audit fee op een significantieniveau van 10%. Dit toont aan dat de audit fee zal verminderen naarmate meer familieleden in het topmanagementteam betrokken zijn. De betrokkenheid van familieleden zal namelijk leiden tot een sterke band met de managers waardoor er een nauwere afstemming van belangen bestaat (Bartholomeusz & Tanewski, 2006). Daarnaast zal de hoge betrokkenheid van familieleden een focus op lange termijn afstemmen waardoor onzekere kansen en risico's vermeden worden (Charbel et al., 2013). Als gevolg hiervan zal de vraag naar auditwerkzaamheden afnemen wat leidt tot een lagere audit fee. De regressieresultaten van het derde regressiemodel zijn dus in lijn met de verwachtingen van dit onderzoek. Hierdoor wordt hypothese 3 bevestigd. Bovendien toont de F-statistiek aan dat het derde regressiemodel een verklarende kracht heeft om de audit fee te schatten aangezien de p-waarde 0,00 is. De gecorrigeerde R^2 van het regressiemodel heeft een waarde van 0,319. Met andere woorden het model verklaart 31,9% van de variatie in de te verklaren variabele (LN_AUDITFEE).

De vierde en laatste hypothese van dit onderzoek wordt onder het vierde regressiemodel weergegeven. Deze hypothese onderzoekt of de betrokkenheid van familieleden in het eigenaarschap een invloed heeft op de hypothese. Er werd in dit onderzoek een positief verband tussen FAM_OWNER en LN_AUDITFEE verwacht, wat aangeeft dat de audit fee zal toenemen naarmate familieleden meer eigendom bezitten. Echter tonen de resultaten aan dat de coëfficiënt van FAM_OWNER niet significant is waardoor in dit onderzoek geen uitspraken gedaan kunnen worden betreft hypothese 4. Bovendien kan bemerkt worden dat het regressiemodel reeds een significant verklarende kracht, omdat de p-waarde van de F- statistiek 0,00 bedraagt. Dit regressiemodel levert een gecorrigeerde R^2 op van 0,311, wat wil zeggen dat 31,1% van de variatie in de te verklaren variabele (LN_AUDITFEE) verklaard wordt door het model.

Vervolgens wordt een algemeen regressiemodel opgesteld dat alle onafhankelijke variabelen samen in verband brengt met de audit fee. Op deze manier kan geverifieerd worden of de eerder gevonden invloeden op de audit fee standhouden indien gecontroleerd wordt voor de andere familiale kenmerken. De resultaten van deze regressie worden weergegeven in tabel 4 onder model 5. De resultaten tonen aan dat enkel het effect van FAM_CEO significant blijft wanneer alle variabelen samen geanalyseerd worden. De coëfficiënt FAM_CEO is namelijk negatief op een significantieniveau van 1%. Ten slotte kan er op basis van de resultaten uit tabel 4 een uitspraak gemaakt worden over

de significantie van het algemeen regressiemodel. De probabiliteit van de F- statistiek met waarde 0,00 wijst op een significant verklarend model. De gecorrigeerde R^2 van het laatste regressiemodel heeft een waarde van 0,361. Dit wil zeggen dat 36,1% van de variatie in de te verklaren variabele (LN_AUDITFEE) verklaard wordt door dit regressiemodel.

Tabel 4. Regressieresultaten

Afhankelijke variabele	Model 0	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
LN_AUDITFEE						
Test variabelen						
FAM_CEO		-0,324*** (0,072)				-0,322*** (0,078)
FAM_GENR			0,077 (0,067)			0,081 (0,065)
FAM_MGMT				-0,143* (0,084)		-0,011 (0,087)
FAM_OWNR					0,007 (0,125)	0,020 (0,121)
Controle variabelen						
LN_ASSETS	0,297***(0,037)	0,276*** (0,036)	0,298*** (0,037)	0,286*** (0,037)	0,297*** (0,037)	0,277*** (0,036)
BIG4	0,461*** (0,0856)	0,332*** (0,087)	0,468*** (0,086)	0,439*** (0,086)	0,461*** (0,086)	0,341*** (0,088)
RECEIVABLES_STOCK	0,362** (0,163)	0,289*(0,158)	0,373** (0,163)	0,339** (0,163)	0,362** (0,164)	0,299* (0,159)
LEVERAGE	0,332** (0,159)	0,308** (0,153)	0,292* (0,163)	0,307* (0,159)	0,333** (0,160)	0,266* (0,158)
LOSS	0,064 (0,093)	0,074 (0,090)	0,071 (0,093)	0,066 (0,093)	0,064 (0,093)	0,082 (0,090)
INDUSTRY_2	-0,109 (0,104)	-0,105 (0,100)	-0,123 (0,104)	-0,090 (0,104)	-0,109 (0,104)	-0,121 (0,102)
INDUSTRY_3	-0,002 (0,077)	-0,023 (0,074)	-0,004 (0,077)	0,013 (0,077)	-0,002 (0,077)	-0,024 (0,075)
INDUSTRY_4	0,094 (0,104)	0,029 (0,101)	0,089 (0,104)	0,103 (0,104)	0,094 (0,104)	0,024 (0,102)
Constant	-1,153** (0,384)	-0,641* (0,386)	-1,180** (0,384)	-0,967** (0,397)	-1,160** (0,404)	-0,660* (0,412)
N	244	244	244	244	244	244
Adjusted R Square	0,314	0,388	0,315	0,319	0,311	0,361
F - statistic	14,941***	16,576***	13,44***	13,709***	13,226***	12,49***

*** Statistisch significant op 1%

** Statistisch significant op 5%

* Statistisch significant op 10%

4.4 Additionele analyses

In deze paragraaf worden twee bijkomende analyses uitgevoerd op de gevonden resultaten uit sectie 4.3. Eerst en vooral wordt er onderzocht of de gevonden resultaten consistent blijven indien andere afhankelijke variabelen gebruikt wordt. Op deze manier wordt de robuustheid van de gevonden resultaten nagegaan. Aangezien de omvang of grootte van een onderneming een belangrijk verklarende variabele is voor het bepalen van de audit fee (Hay et al., 2006), wordt de afhankelijke variabele LN_AUDITDFEE vervangen door AUDITFEE_ASSETS. De nieuwe afhankelijke variabele AUDITFEE_ASSETS omvat de audit fee ten opzichte van de totale activa. De regressieresultaten van deze bijkomende analyse worden weergegeven in tabel 5. Op basis van de resultaten uit tabel 5 kan geconcludeerd worden dat de bevindingen vergelijkbaar zijn. Zoals bij de oorspronkelijke regressieresultaten, is ook hier de audit fee significant negatief geassocieerd met FAM_MGMT in het afzonderlijke model. Daarnaast zijn de resultaten van deze bijkomende analyse ook gelijkaardig met de oorspronkelijke regressieresultaten betreft het eerste regressiemodel. Uit tabel 5 kan namelijk afgeleid worden dat LN_AUDITFEE significant negatief geassocieerd is met FAM_CEO. Ook deze resultaten tonen dus aan dat er enkel een conclusie gemaakt kan worden over hypothese 1, die stelt dat een familiale CEO zal resulteren in een lagere audit fee. Hypothese 3, waarbij verwacht werd dat de betrokkenheid van familieleden zal resulteren in een lagere audit fee, wordt ook hier partieel bevestigd aangezien FAM_MGMT enkel significant is in het afzonderlijk regressiemodel. Voor de andere twee hypothesen wordt in deze additionele analyse ook geen significante relatie gevonden. Op basis van deze resultaten kan er dus geconcludeerd worden dat de bevindingen uit de oorspronkelijke regressieanalyse robuust zijn.

Verder wordt aangetoond dat de onafhankelijke variabele FAMMAN_OWNER, die zowel het aspect eigenaarschap als management in rekening brengt, een invloed kan hebben op de audit fee. De regressieresultaten uit sectie 4.3 tonen aan dat FAM_MGMT en FAM_OWNER op zichzelf geen doorslaggevende invloed lijken te hebben op de audit fee. Echter wordt met behulp van een bijkomende analyse vastgesteld dat familiale managers die eigenaarschap bezitten ook een impact zouden kunnen hebben op de audit fee. De nieuwe onafhankelijke variabele FAMMAN_OWNER geeft het percentage aandelen van de familiale managers aan. Uit de resultaten kan afgeleid worden dat FAMMAN_OWNER negatief geassocieerd is met de audit fee op een significantieniveau van 1%. Dit wil zeggen dat de mate waarin familiale managers eigendom bezitten een impact zal hebben op de hoogte van de audit fee. De bevindingen tonen aan dat hoe meer de familiale managers aandelen bezitten, hoe lager de audit fee is. Deze resultaten zijn in lijn met onder andere de studie van Villalonga en Amit (2006), die stelt dat dit effect verklaard kan worden doordat het agency probleem dat ontstaat tussen managers en eigenaar beperkt worden. Zowel managers als eigenaars zijn gericht op een lange termijnvisie en hechten belang aan hun reputatie om hun familiale erfenis over te dragen aan de volgende generatie (Allouche, Amann, Jausaud & Kurashina, 2008; Lee, 2006; Lumpkin, Brigham & Moss, 2010). Aangezien het vermogen of bezit van de familiale managers afhangt van het welzijn van de onderneming, zijn ze geneigd om te investeren in langetermijnprocessen en vermijden ze onzekere kortermijnwinsten (James, 1999; Martínez, Stöhr, & Quiroga, 2007). Op basis van deze bevindingen kan geconcludeerd worden dat de resultaten van de bijkomende analyse in lijn zijn met de bovenvermelde studies. De onafhankelijke variabele FAMMAN_OWNER kan met andere woorden een invloed hebben bij de bepaling van de audit fee.

Tabel 5. Regressieresultaten bijkomende analyse

Afhankelijke variabele AUDITFEE_ASSETS	Model 0	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Test variabelen						
FAM_CEO		-0,332*** (0,089)				-0,301** (0,095)
FAM_GENR			0,017 (0,082)			0,010 (0,080)
FAM_MGMT				-0,226** (0,101)		-0,132 (0,149)
FAM_OWNR					-0,141 (0,151)	-0,100 (0,107)
Controle variabelen						
LN_ASSETS	-0,491*** (0,045)	-0,512*** (0,044)	-0,490*** (0,045)	-0,507*** (0,045)	-0,492*** (0,045)	-0,518*** (0,044)
BIG4	0,485*** (0,104)	0,353*** (0,107)	0,487*** (0,104)	0,450*** (0,104)	0,474*** (0,104)	0,341** (0,108)
RECEIVABLES_STOCK	0,242 (0,198)	0,168 (0,194)	0,245 (0,199)	0,206 (0,197)	0,242 (0,198)	0,159 (0,195)
LEVERAGE	0,214 (0,193)	0,189 (0,188)	0,205 (0,198)	0,174 (0,192)	0,197 (0,194)	0,153 (0,194)
LOSS	0,102 (0,113)	0,112 (0,110)	0,104 (0,113)	0,105 (0,112)	0,102 (0,113)	0,113 (0,110)
INDUSTRY_2	-0,157 (0,126)	-0,153 (0,122)	-0,160 (0,127)	-0,127 (0,125)	-0,145 (0,126)	-0,132 (0,125)
INDUSTRY_3	0,018 (0,093)	-0,003 (0,091)	0,017 (0,093)	0,041 (0,093)	0,019 (0,093)	0,010 (0,092)
INDUSTRY_4	0,158 (0,126)	0,091 (0,124)	0,157 (0,127)	0,172 (0,125)	0,163 (0,126)	0,108 (0,126)
Constant	5,171*** (0,465)	5,694*** (0,474)	5,165*** (0,467)	5,465*** (0,479)	5,313*** (0,489)	5,905*** (0,506)
N	244	244	244	244	244	244

*** Statistisch significant op 1%

** Statistisch significant op 5%

* Statistisch significant op 10%

5. Conclusie

5.1 Terugkoppeling literatuur en discussie resultaten

In deze masterproef werd onderzoek gedaan naar de invloed van familiale determinanten op de audit fee. Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden werd enerzijds een studie van de bestaande literatuur en anderzijds een empirisch onderzoek uitgevoerd. Deze masterproef had voornamelijk tot doel de leemte op te vullen in het onderzoeksdomein rond de audit fee binnen familiale ondernemingen. Dit is namelijk relevant aangezien in de academische literatuur nauwelijks onderzoek is gedaan naar de familiale determinanten van de audit fee.

Door middel van een literatuurstudie wordt vooreerst duidelijk dat het agency probleem en aldus het belang van een externe auditor binnen familiale ondernemingen tegenwoordig sterk wordt benadrukt. Op basis van de bevindingen in de literatuur omtrent familiale ondernemingen, wordt in dit onderzoek de nadruk gelegd op de voornaamste vier familiale determinanten van de audit fee. De eerste hypothese van dit onderzoek veronderstelt dat het hebben van een niet-familiale CEO zal leiden tot een lagere audit fee. Zo stelt Miller et al. (2012) dat de niet-familiale CEO een objectieve en onafhankelijke visie bieden. Ook worden niet-familiale CEO's bekwaam en ervaren geacht waardoor ze risico's in de onderneming zullen voorkomen (Zona, 2016; Chua et al., 2003). Echter tonen de resultaten van dit onderzoek aan dat er een significant negatief verband is tussen de familiale CEO en de audit fee. Dit toont aan dat eerder het hebben van een familiale CEO zal leiden tot een lagere audit fee. Deze bevinding kan verklaard worden met behulp van enkele studies in de literatuur waarbij de voordelen van een familiale CEO wordt aangehaald. Zo geeft Cai en Wan (2012) aan dat familiale CEO's een langetermijnvisie hebben. Hierdoor hechten ze belang aan de reputatie en succes van de familiale onderneming aangezien ze de onderneming op een gezonde manier willen nalaten aan de volgende generatie (Che & Zang, 2017, Schulze et al., 2001).

Verder wordt de tweede hypothese opgesteld in dit onderzoek waarin wordt verondersteld dat de opvolgende generatie een hogere audit fee aangerekend zullen krijgen. Zo kwam uit de literatuur naar voren dat het agency probleem tussen verschillende generaties vergroten in het opvolgingsproces vanwege verschillen in doelstellingen (Magrelli et al., 2020). Ook zal de onzekerheid van de stakeholders of de nieuwe opvolger bekwaam is leiden tot een toenemende vraag naar controlewerkzaamheden (Villalonga & Amit, 2006). Uit de resultaten bleek echter de generatiefase niet significant in de regressiemodellen, waardoor in dit onderzoek geen empirische bevestiging is gevonden.

Vervolgens wordt ook het effect van de betrokkenheid van familieleden in het topmanagementteam op audit fee getest. Er wordt in dit onderzoek verwacht dat de hoge betrokkenheid van familieleden in het management zal leiden tot een lagere audit fee. De reden hiervoor is dat agency problemen beperkt zullen worden wegens nauwere afstemming van belangen en langetermijnvisie (Charbel et al., 2013; Schierstedt & Corten, 2021). Deze veronderstellingen zijn in lijn met de regressieresultaten in het afzonderlijke regressiemodel waaruit blijkt dat er een significant negatief verband is tussen de betrokkenheid van de familieleden in het topmanagementteam en audit fee. Echter kan deze veronderstelling enkel partieel bevestigd worden in dit onderzoek aangezien de onafhankelijke

variabele niet significant is in het algemeen regressiemodel waarbij alle onafhankelijke variabelen samen opgenomen werden.

Ten slotte wordt in de laatste hypothese van dit onderzoek gesteld dat de audit fee zal toenemen naarmate familieleden meer eigendom bezitten. Zo is uit de literatuur geweten dat familiale aandeelhouders de neiging hebben om hun eigendom en aldus macht te gebruiken om niet – familiale aandeelhouders te benadelen (Siebels et al.,2012). Hierdoor is er sprake van een agency probleem tussen aandeelhouders waardoor de vraag naar controlewerkzaamheden zal toenemen (Pindado et al., 2008). De resultaten van dit onderzoek tonen echter aan dat de familiebetrokkenheid in het eigenaarschap niet significant is in de regressiemodellen, waardoor in dit onderzoek geen empirische bevestiging is gevonden.

5.2 Bijdrage

Zoals eerder aangehaald is er binnen de auditliteratuur nauwelijks onderzoek gedaan naar de kenmerken van familiale ondernemingen die een invloed hebben op de audit fee. Het uitvoeren van dit onderzoek is relevant voor het onderzoeksdomein van de audit binnen familiale ondernemingen. Dit onderzoek zet met name een stap in de richting van het dichten van een leemte in de bestaande literatuur rond de bepaling van de audit fee in familiale ondernemingen. Op die manier zal deze masterproef inzichten bieden die gebruikt kunnen worden in de academische auditliteratuur betreft familiale ondernemingen.

Verder kunnen de bevindingen van dit onderzoek belangrijke implicaties hebben voor de praktijk, aangezien de literatuur aangeeft dat vandaag de dag meer en meer externe auditors een belangrijk rol spelen binnen familiale ondernemingen. Eerst en vooral hebben de bevindingen van dit onderzoek implicaties voor auditors. Het is namelijk van belang dat auditors rekening moeten houden met verschillende determinanten van familiale ondernemingen aangezien ze mogelijk een invloed hebben op het auditrisico. Bovendien moeten familiale ondernemingen zelf ook voorzichtig zijn hoe ze zich profileren naar de auditors toe omdat hun kenmerken een invloed hebben bij het bepalen van de audit fee.

5.3 Beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek

Naast de bevindingen over hoe familiale determinanten een invloed kunnen hebben op de audit fee, zijn er toch enkele beperkingen verbonden aan dit onderzoek. De eerste beperking heeft betrekking op de beperkte omvang van het onderzoek. In dit onderzoek werd gebruikt gemaakt van data gebaseerd op Belgische familiale ondernemingen. Hierdoor kunnen de resultaten uit deze masterproef niet zomaar veralgemeend worden naar andere landen. Hoewel de resultaten in andere landen wellicht gelijkaardig zullen zijn, aangezien relaties tussen familieleden over het algemeen gelijkaardig zijn, is verder onderzoek toch aanbevolen om de auditliteratuur aan te vullen. Verder onderzoek zou dus interessant zijn om de generaliseerbaarheid van de resultaten te bevorderen.

Daarnaast is een tweede beperking het jaartal van de dataverzameling. Er werd in dit onderzoek gebruik gemaakt van een vragenlijst die opgesteld werd in 2014. Een interessante aanbeveling voor verder onderzoek hierbij is een onderzoek uit te voeren met de meest recente gegevens. Verder zouden auditkantoren ook geïntegreerd kunnen worden in toekomstig onderzoek. Zo kunnen de externe auditors hun bevindingen meedelen over de controlewerkzaamheden die ze uitvoeren bij familiale ondernemingen en welke moeilijkheden of auditrisico's ze ondervinden bij de uitvoering van de audit. Op die manier kunnen er betere inzichten verkregen worden welke familiale determinanten een invloed hebben op de audit fee. Ten slotte is het sterk aanbevolen om verder onderzoek te doen naar familiale determinanten die mogelijks een invloed hebben op de audit fee, zoals corporate governance mechanismen waaronder de betrokkenheid van familieleden in de raad van bestuur. Zoals aangehaald zijn er binnen de auditliteratuur nauwelijks studies die wijzen naar het effect van familiale determinanten op de audit fee. Deze masterproef heeft een stap gezet en zal inzichten bieden die gebruikt kunnen worden in de auditliteratuur.

6. Referenties

- Ahmed, K., & Goyal, M. K. (2005). A comparative study of pricing of audit services in emerging economies. *International Journal of Auditing*, 9(2), 103-116.
- Ali, A., Chen, T. Y., & Radhakrishnan, S. Audit fees and agency costs: An empirical examination of family and non-family firms.
- Ali, C. B., & Lesage, C. (2014). Audit fees in family firms: Evidence from US listed companies. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 30(3), 807-816.
- Allouche, J., Amann, B., Jaussaud, J., & Kurashina, T. (2008). The impact of family control on the performance and financial characteristics of family versus nonfamily businesses in Japan: A matched-pair investigation. *Family business review*, 21(4), 315-330.
- Anderson, R.C., Reeb, D.M., 2003. Founding-family ownership and firm performance: evidence from the S&P 500. *Journal of Finance* 58, 1301–1328.
- Arens, Alvin A., Elder, Randal J., and Beasley, Mark S. 2003. *Auditing and Assurance Service: an Integrated Approach*, 9th edition, New Jersey, Prentice Hall International Inc.
- Asthana, S., Balsam, S., & Kim, S. (2009). The effect of Enron, Andersen, and Sarbanes-Oxley on the US market for audit services. *Accounting Research Journal*.
- Balkaran, L. 2008. Two sides of auditing: Despite their obvious similarities, internal auditing and external auditing have an array of difference. *Internal Auditor* (October): 17–19.
- Bartholomeusz, S. and Tanewski, G.A. (2006), "The relationship between family firms and corporate governance", *Journal of Small Business Management*, Vol. 44 No. 2, pp. 245-267.
- Belgische vennootschappen. (2022). nbb.be. Geraadpleegd op 27 februari 2022, van <https://www.nbb.be/nl/balanscentrale/neeleggen/diverse-informatie/wie-moet-neeleggen/belgische-vennootschappen#:~:text=De%20meeste%20Belgische%20vennootschappen%20waarvan,of%20hun%20geconsolideerde%20jaarrekening%20neeleggen.>
- Bell, T. B., R. Doogar, and I. Solomon. 2008. Audit labor usage and fees under business risk auditing. *Journal of Accounting Research* 46 [4]: 729-760.
- Björnberg, Å., & Nicholson, N. (2012). Emotional ownership: The next generation's relationship with the family firm. *Family business review*, 25(4), 374-390.
- Blanco-Mazagatos, V., de Quevedo-Puente, E., & Castrillo, L. A. (2007). The trade-off between financial resources and agency costs in the family business: An exploratory study. *Family Business Review*, 20(3), 199-213.
- Blanco-Mazagatos, V., de Quevedo-Puente, E., & Delgado-García, J. B. (2016). How agency conflict between family managers and family owners affects performance in wholly family-owned firms: A generational perspective. *Journal of Family Business Strategy*, 7(3), 167-177.

- Blumentritt, T. P., Keyt, A. D., & Astrachan, J. H. (2007). Creating an environment for successful nonfamily CEOs: An exploratory study of good principals. *Family Business Review*, 20(4), 321-335.
- Branson, J., Breesh D., Hardies K., (2017). Auditing. (die Keure).
- Burt, I. (2016). An understanding of the differences between internal and external auditors in obtaining information about internal control weaknesses. *Journal of management accounting research*, 28(3), 83-99.
- Cai, D., Luo, J. H., & Wan, D. F. (2012). Family CEOs: Do they benefit firm performance in China?. *Asia Pacific Journal of Management*, 29(4), 923-947.
- Causholli, M., De Martinis, M., Hay, D., & Knechel, W. R. (2010). Audit markets, fees and production: Towards an integrated view of empirical audit research. *Journal of accounting literature*, 29, 167-215.
- Calotă, G. (2008). POSITIONING THE INTERN AUDIT FUNCTION. *Annals of the University of Craiova, Economic Sciences Series*, 6(36).
- Chaney, P. K., Jeter, D. C., & Shivakumar, L. (2004). Self-selection of auditors and audit pricing in private firms. *The Accounting Review*, 79, 51-53.
- Charbel, S., Elie, B., & Georges, S. (2013). Impact of family involvement in ownership management and direction on financial performance of the Lebanese firms. *International Strategic Management Review*, 1(1-2), 30-41.
- Che, L., & Zhang, P. (2017). The impact of family CEO's ownership and the moderating effect of the second largest owner in private family firms. *Journal of Management & Governance*, 21(3), 757-784.
- Chen, S., C. Xia, and Q. Cheng. 2008. Do family firms provide more or less voluntary disclosure? *Journal of Accounting Research* 46 (3): 499-536.
- Choi, J. H., Kim, J. B., & Zang, Y. (2010). Do abnormally high audit fees impair audit quality?. *Auditing: a journal of practice & theory*, 29(2), 115-140.
- Chua, J. H., Chrisman, J. J., & Sharma, P. (2003). Succession and nonsuccession concerns of family firms and agency relationship with nonfamily managers. *Family business review*, 16(2), 89-107.
- Cullinan, C. (2004). Enron as a symptom of audit process breakdown: can the Sarbanes-Oxley Act cure the disease?. *Critical perspectives on Accounting*, 15(6-7), 853-864.
- Chung, H., and S. Kallapur. 2003. Client importance, non-audit services, and abnormal accruals. *The Accounting Review* 78 (4): 931-955.
- Chrisman, J. J., Chua, J. H., Kellermanns, F. W., & Chang, E. P. (2007). Are family managers agents or stewards? An exploratory study in privately held family firms. *Journal of Business research*, 60(10), 1030-1038.
- Colbert, J. L., & Jahera Jr, J. S. (1988). The role of the audit and agency theory. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 4(2), 7-12.

- Corten, M., Steijvers, T., & Lybaert, N. (2015). The demand for auditor services in wholly family-owned private firms: the moderating role of generation. *Accounting and business research*, 45(1), 1-26.
- DeAngelo, L. E. 1981. Auditor independence, "low balling," and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics* 3 (2): 113-127.
- Debreceeny, R., & Gray, G. L. (1999). Financial reporting on the Internet and the external audit. *European Accounting Review*, 8(2), 335-350.
- DeFond, M., K. Raghunandan, and K. Subramanyam. 2002. Do non-audit services fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research* 40 (4): 1247-1274.
- Dye, R. A. 1991. Informationally motivated auditor replacement. *Journal of Accounting and Economics* 14 (4): 347-374.
- El-Gammal, W. (2012). Determinants of audit fees: Evidence from Lebanon. *International Business Research*, 5(11), 136.
- Ellis, Y. & Booker, Q. L. (2011). Audit fee determinants in the non-profit sector: A study of community action agencies. Faculty Publications, Columbia State University. https://csuepress.columbusstate.edu/bibliography_faculty/88
- Fama, E. F., & Jensen, M. C. (1983). Separation of ownership and control. *The journal of law and Economics*, 26(2), 301-325.
- Eshleman, J. D., & Guo, P. (2014). Do Big 4 auditors provide higher audit quality after controlling for the endogenous choice of auditor?. *Auditing: A journal of practice & theory*, 33(4), 197-219.
- Felix, W. L. Jr, A. A. Gramling, and M. J. Maletta, 2001, The contribution of internal audit as a determinant of external audit fees and factors influencing this contribution, *Journal of Accounting Research* 39, 513-534.
- Goodwin-Stewart, J., & Kent, P. (2006). Relation between external audit fees, audit committee characteristics and internal audit. *Accounting & Finance*, 46(3), 387-404.
- Griffin, P.A., Lont, D.H. and Sun, Y. (2009), "Governance regulatory changes, international financial reporting standards adoption, and New Zealand audit and non-audit fees: empirical evidence", *Accounting & Finance*, Vol. 49 No. 4, pp. 697-724.
- Harms, H. (2014). Review of family business definitions: cluster approach and implications of heterogeneous application for family business research. *International Journal of Financial Studies*, 2(3), 280-314.
- Hay, D. C., Knechel, W. R., & Wong, N. (2006). Audit fees: A meta-analysis of the effect of supply and demand attributes. *Contemporary accounting research*, 23(1), 141-191.
- Heß, B., & Stefani, U. (2012). Audit market regulation and supplier concentration around the world: empirical evidence.

- Hill, C. W., & Jones, T. M. (1992). Stakeholder-agency theory. *Journal of management studies*, 29(2), 131-154.
- Ho, J. L., & Kang, F. (2013). Auditor choice and audit fees in family firms: Evidence from the S&P 1500. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(4), 71-93.
- Ho, J.L. and Kang, F. (2013), "Auditor choice and audit fees in family firms: evidence from the S&P 1500", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 32 No. 4, pp. 71-93.
- Homayoon, S., & Hakimzadeh, M. (2017). Audit fee and audit quality: an empirical analysis in family firms. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 469-476.
- James, H. S. (1999). Owner as manager, extended horizons and the family firm. *International journal of the economics of business*, 6(1), 41-55.
- Jensen, K. L. (2005). A basic study of agency-cost source and municipal use of internal versus external control. *Accounting and Business Research*, 35(1), 53-67.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of financial economics*, 3(4), 305-360.
- Johnstone, K., Gramling, A., & Rittenberg, L. (2013). *Auditing: a risk-based approach to conducting a quality audit*: Nelson Education
- Karra, N., Tracey, P., & Phillips, N. (2006). Altruism and agency in the family firm: Exploring the role of family, kinship, and ethnicity. *Entrepreneurship theory and practice*, 30(6), 861-877.
- Keil, T., Maula, M., & Syrigos, E. (2017). CEO entrepreneurial orientation, entrenchment, and firm value creation. *Entrepreneurship theory and practice*, 41(4), 475-504.
- Khalil, S. K., Cohen, J. R., & Trompeter, G. M. (2011). Auditor resignation and firm ownership structure. *Accounting Horizons*, 25(4), 703-727.
- Khan, A., Subramaniam, N. (2012), *Family Firm, Audit Fee and Auditor Choice: Australian Evidence*. Financial Markets and Corporate Governance Conference.
- Khan, A., Muttakin, M. B., & Siddiqui, J. (2015). Audit fees, auditor choice and stakeholder influence: Evidence from a family-firm dominated economy. *The British Accounting Review*, 47(3), 304-320.
- Lee, J. (2006). Family firm performance: Further evidence. *Family business review*, 19(2), 103-114.
- Li, Y. (2010). The case analysis of the scandal of Enron. *International Journal of business and management*, 5(10), 37.
- Lumpkin, G. T., Brigham, K. H., & Moss, T. W. (2010). Long-term orientation: Implications for the entrepreneurial orientation and performance of family businesses. *Entrepreneurship & regional development*, 22(3-4), 241-264.
- Magrelli, V., Rovelli, P., Benedetti, C., Überbacher, R., & De Massis, A. (2020). Generations in Family Business: A Multifield Review and Future Research Agenda. *Family Business Review*, 08944865211069781.

- Martínez, J. I., Stöhr, B. S., & Quiroga, B. F. (2007). Family ownership and firm performance: Evidence from public companies in Chile. *Family Business Review*, 20(2), 83-94.
- McConaughy, D. L. (2000). Family CEOs vs. nonfamily CEOs in the family-controlled firm: An examination of the level and sensitivity of pay to performance. *Family Business Review*, 13(2), 121-131.
- Miller, D., Le Breton-Miller, I., Lester, R. H., & Cannella Jr, A. A. (2007). Are family firms really superior performers?. *Journal of corporate finance*, 13(5), 829-858.
- Miller, D., Minichilli, A., & Corbetta, G. (2013). Is family leadership always beneficial? *Strategic Management Journal*, 34(5), 553-571.
- Minichilli, A., Corbetta, G., & MacMillan, I. C. (2010). Top management teams in family-controlled companies: 'familiness', 'faultlines', and their impact on financial performance. *Journal of management studies*, 47(2), 205-222.
- Morck, R., & Yeung, B. (2003). Agency problems in large family business groups. *Entrepreneurship theory and practice*, 27(4), 367-382.
- Nelson, S. P., & Mohamed-Rusdi, N. F. (2015). Ownership structures influence on audit fee. *Journal of Accounting in Emerging Economies*.
- Niemi, L. (2002). Do firms pay for audit risk? Evidence on risk premiums in audit fees after direct control for audit effort. *International Journal of Auditing*, 6(1), 37-51.
- Nikkinen, J., & Sahlström, P. (2004). Does agency theory provide a general framework for audit pricing?. *International Journal of Auditing*, 8(3), 253-262.
- Owusu, G. M. Y., & Bekoe, R. A. (2019). Determinants of audit fees: The perception of external auditors. *Journal of Research in Emerging Markets*, 1(4), 44-54.
- Pham, N. K., Duong, H. N., Pham, T. Q., & Ho, N. T. T. (2017). Audit firm size, audit fee, audit reputation and audit quality: The case of listed companies in Vietnam. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 9(1), 429-447.
- Petrick, J. A., & Scherer, R. F. (2003). The Enron scandal and the neglect of management integrity capacity. *American Journal of Business*.
- Pickett, K.H. Spencer (2005). *The essential handbook of internal auditing*. West sussex, John Wiley & Sons Ltd.
- Pindado, J., Requejo, I., & de la Torre, C. (2008). Does family ownership impact positively on firm value? Empirical evidence from Western Europe. *Documento de Trabajo*, 2(08), 1-34.
- Pong, C. M., & Whittington, G. (1994). The determinants of audit fees: Some empirical models. *Journal of Business Finance & Accounting*, 21(8), 1071-1095.
- Rama, D. V., & Read, W. J. (2006). Resignations by the Big 4 and the market for audit services. *Accounting Horizons*, 20(2), 97-109.

Schelleman, C., and W. R. Knechel. 2010. Short-term accruals and the pricing and production of audit services. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 29 [1]: 221-250.

Schierstedt, B., & Corten, M. (2021). The influence of private family firm characteristics on audit fees: the family name as a red flag. *Managerial Auditing Journal*.

Schulze, W. S., Lubatkin, M. H., Dino, R. N., & Buchholtz, A. K. (2001). Agency relationships in family firms: Theory and evidence. *Organization science*, 12(2), 99-116.

Schulze, W. S., Lubatkin, M. H., & Dino, R. N. (2002). Altruism, agency, and the competitiveness of family firms. *Managerial and decision economics*, 23(4-5), 247-259.

Schulze, W. S., Lubatkin, M. H., & Dino, R. N. (2003). Toward a theory of agency and altruism in family firms. *Journal of business venturing*, 18(4), 473-490.

Senaviratna, N. A. M. R., & Cooray, T. M. J. A. (2019). Diagnosing multicollinearity of logistic regression model. *Asian Journal of Probability and Statistics*, 5(2), 1-9

Sener, P. (2014). Influence of family ownership and management on firm performance: evidence from public firms in Turkey. *Revue de l'Entrepreneuriat*, 13(3), 143-169.

Shiri, M. M., Salehi, M., Abbasi, F., & Farhangdoust, S. (2018). Family ownership and financial reporting quality: Iranian evidence. *Journal of Family Business Management*.

Siebels, J. F., & zu Knyphausen-Aufseß, D. (2012). A review of theory in family business research: The implications for corporate governance. *International Journal of Management Reviews*, 14(3), 280-304.

Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of accounting research*, 161-190.

Sonfield, M. C., & Lussier, R. N. (2004). First-, second-, and third-generation family firms: A comparison. *Family business review*, 17(3), 189-201.

Stefaniak, C. M., & Cornell, R. M. (2011). Social identification and differences in external and internal auditor objectivity. *Current issues in auditing*, 5(2), P9-P14.

Suwaidan, M. S., & Qasim, A. (2010). External auditors' reliance on internal auditors and its impact on audit fees: An empirical investigation. *Managerial Auditing Journal*.

Velte, P., & Stiglbauer, M. (2012). Audit market concentration and its influence on audit quality. *International Business Research* 5.11 (2012): S. 146-161. 25.03. 2013.

Vermeer, T. E., Raghunandan, K. & Forgione, D. A. (2009). Audit fees at US non-profit organizations. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 28(2), 289-303. <https://doi.org/10.2308/aud.2009.28.2.289>

Verplichte aanstelling van een commissaris. (2017). IBR. Geraadpleegd op 27 februari 2022, van <https://www.ibr-ire.be/nl/ons-beroep/opdrachten/wettelijke-permanente-opdrachten/verplichte-aanstelling-van-een-commissaris>

- Villalonga, B. and Amit, R., 2006. How do family ownership, control and management affect firm value? *Journal of Financial Economics*, 80 (2), 385-417.
- Waldkirch, M. (2020). Non-family CEOs in family firms: Spotting gaps and challenging assumptions for a future research agenda. *Journal of family business strategy*, 11(1), 100305.
- Widmann, M., Follert, F., & Wolz, M. (2021). What is it going to cost? Empirical evidence from a systematic literature review of audit fee determinants. *Management Review Quarterly*, 71(2), 455-489.
- Willekens M., and Gaeremynck A. (2005). Prijszetting in de Belgische Auditmarkt. Brugge: Die Keure
- Yopie, S., & Itan, I. (2016). CEO-family vs. CEO-nonfamily: who is a better value creator in family business?. *Journal of Applied Management Accounting Research*, 14(2).
- Yuniarti, R. (2011). Audit firm size, audit fee and audit quality. *Journal of global management*, 2-1, 84-97.
- Zona, F. (2016). CEO leadership and board decision processes in family-controlled firms: comparing family and non-family CEOs. *Small Business Economics*, 47(3), 735-753.